

VOJNOKRAJIŠKE INSTITUCIJE U PRAKSI: SLAVONSKA KRAJINA 1578. GODINE

MILITARY BORDER IN PRACTICE: SLAVONIAN BORDER IN 1578

Danijela Cofek

profesorica povijesti i njemačkog jezika
Zebanec Selo 84, 40314 Selnica

Nataša Štefanec, docentica

Filozofski fakultet, Odsjek za povijest
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

Primljeno: 12. 12. 2010.

Prihvaćeno: 15. 4. 2011.

Rad ima dvije pozitivne recenzije

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK / UDC 664.71(497.5) Vojna krajina

SAŽETAK

Na temelju izvorne građe i literature, autorice rekonstruiraju kontekst nastanka jedne opširne relacije o stanju na Slavonskoj krajini 1578. godine, donose obavijesti o glavnim akterima te objašnjavaju niz postupaka i akata koje se u relaciji spominje. Relacija je nastala kao završni rezultat rada trojice visokih unutrašnjoaustrijskih povjerenika koji su u srpnju spomenute godine obišli cijelu Slavonsku krajinu te vojsci i zapovjednicima obznanili novi ustroj krajine dogovoren na saboru u Brucku, objavili novovažeće akte i hijerarhijsku ljestvicu, pregledali i popisali vojsku te utvrdili stanje građevina i obrambenog sustava na Slavonskoj krajini. U prilogu znanstvenog rada donose kritički prijepis i prijevod relacije.

Ključne riječi: Slavonska krajina, Vojna krajina, 16. stoljeće, povijest institucija, povijest svakodnevnog života

Key words: Slavonian Border, Military Border, 16th century, institutional history, history of everyday life

UVOD

Arhivi u Beču i Grazu čuvaju brojne izvore za hrvatsku ranonovovjekovnu povijest, koje se još uvijek nedostavno koristi, dijelom stoga što su pisani ranonovovjekovnim njemačkim jezikom i pismom, takozvanom njemačkom goticom.¹ U fondu *Alte Feldakten* Ratnog arhiva u Beču (*Krie-*

¹ U kolegijima "Uvod u njemačku paleografiju I i II" na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu osposobljava se studente za čitanje i razumijevanje izvora pisanih njemačkim jezikom i pismom, popularno zvanim 'gotica'. Nastavu, u obliku izbornog kolegija na preddiplomskoj i diplomskoj razini, već deset godina izvodi dr. sc. Sanja Lazanin, znanstvena suradnica na Institutu za migracije i narodnosti u Zagrebu (vidi priručnik: Sanja LAZANIN, *Priručnik iz njemačke paleografije*, Tipex, Zagreb 2004.). Od 2008/9. godine, kolegij se izvodi i na doktorskoj razini Od 2001/2. do 2007/8. akademske godine, su-voditeljica u izbornom kolegiju bila je Nataša Štefanec.

gsarchiv), sačuvana je i poduža relacija povjerenstva koje je 1578. godine obišlo Slavonsku krajinu. Smatrali smo vrijednim ovaj dokument objaviti u kritičkom prijepisu i prijevodu, kako zbog obavijesti koje donosi, tako i zbog stvaranja adekvatne hrvatske terminologije za brojne stručne izraze koji su rijetko, ili uopće nisu, prevedeni. Naime, procedurama koje stoje iza tih brojnih izraza, historiografija se u nas manje bavila te su danas i manje poznati. Relacija donosi brojne obavijesti na makro i mikro razini. S jedne strane saznajemo o dosezima vojnokrajiških reformi provedenih 1577/8. godine, strukturnim i financijskim problemima krajine te pokušajima njihova nadvladavanja, o preslagivanju krajiških vojnih potencijala te o novoj krajiškoj hijerarhiji i uređenju. S druge strane, doznajemo o dnevnom funkcioniranju krajine, odnosu između austrijskih časnika i plaćene vojske na krajini i njihovim gorućim problemima, stanju obrambenih utvrda i pratećih građevina na krajini, i drugo.²

Da bi relacija bila razumljivija i iskoristivija za istraživače, u uvodnom radu smo, na temelju izvorne građe, predočili kontekst njezina nastanka, donijeli obavijesti o glavnim akterima te rekonstruirali i opisali niz postupaka koje relacija navodi, a koje su vojne vlasti provodile na krajini.

POVIJESNI KONTEKST NASTANKA RELACIJE

Godine 1577. i 1578. proveden je niz dalekosežnih reformi vojnokrajiškog sustava, koje su, mada ih se nije uspjelo u cijelosti provesti onako kako su zamišljene, postale osnova za funkcioniranje vojnih krajina spram Osmanlija u idućih stoljeće i pol - sve do velikih reformi 18. stoljeća. Da je krajinu potrebno ustrojiti sustavno i jednoobrazno postalo je na bečkom dvoru jasno već nakon velikih osmanskih ofenziva 1540-ih godina, zbog niza problema i nedostataka na koje su civilni uredi nailazili pri rješavanju obrambenih pitanja. Stoga je 1556. godine osnovano Dvorsko ratno vijeće u Beču, kao gremij, kojega su činili najutjecajni plemići i vojni stratezi habsburškog dvora, a čiji je zadatak bio osmišljavanje strategije obrane te nadgledanje i usmjeravanje ogromnih financijskih izdataka kojima se iz Dvorske komore financirala vojska.³ Bečko Dvorsko ratno vijeće dobilo je nadzor nad milijunima guldena koje se svake godine ulagalo u obranu te već i time postalo jedna od najmoćnijih institucija u habsburškom sustavu moći.

Već desetljeće-dva kasnije, ni ovo vijeće nije bilo u mogućnosti nadgledati upravu krajinama koje su se protezale od Jadrana do Erdelja - zbog relativne sporosti u protoku informacija, zbog manjka kadrova i zbog rastućih financijskih potreba. Na Dvoru i po austrijskim Nasljednim zemljama, kojih se dio osjećao zapostavljen od strane središnjih dvorskih institucija, počelo se razmišljati o podijeli jurisdikcija nad krajinama i preustroju cijelog obrambenog sustava. Članovi bečkog Dvorskog ratnog vijeća negodovali su ne želeći izgubiti povlašten položaj zbog raspršivanja

² Rukopis relacije čuva se u Ratnom arhivu u Beču pod signaturom: Beč, Kriegsarchiv, Alte Feldakten, 1578-7-6 i 1578-7-ad6-d, fol. 1r-31v. Sama relacija, bez dodataka, ima 45 stranica. N. Štefanec ju je prepisala i dijelove koristila pri pisanju svoje doktorske disertacije (Nataša ŠTEFANEC, *Diet in Bruck an der Mur (1578) and the Estates on the Croatian, Slavonian and Kanisian Military Border, Doctoral dissertation*, Budapest 2004.). Akademske godine 2006/7. relacija je poslužila kao predložak za vježbe iz transkripcije na "Uvodu u njemačku paleografiju", te manjim dijelom vježbe iz prevođenja, studentima povijesti i germanistike, Matiji Rudvaldu i Danijeli Cofek pod vodstvom N. Štefanec. Akademske godine 2007/8., Danijela Cofek i Nataša Štefanec sustavno su doradile transkripciju i napravile radni prijevod izvještaja. Danijela Cofek je prijevod i prijepis koristila kao podlogu za diplomski rad *Izveštaj povjerenstva za Slavonsku krajinu iz 1578. godine kao izvor za vojnokrajišku povijest*, koji je na Odsjeku za povijest obranila u srpnju 2008. godine. U ljetnom semestru 2010. godine, prijevod je poboljšan i dovršen. Najljepše zahvaljujemo kolegici Sanji Lazanin na prijedlozima za poboljšanje prijevoda.

³ Thomas FELLNER - Heinrich KRETSCHMAYR, *Die österreichische Zentralverwaltung*, Bd. 1-2, Veröff. d. Kommission f. neuere Geschichte Österreichs 5, Wien 1907.

financijskih sredstava i ovlasti. Ipak, već na zajedničkim unutrašnjoaustrijskim saborima 1574/1575. godine, obavljen je niz službenih preliminarnih razgovora o preustroju vojnokrajiške obrane.⁴ Zatim je, uz razne otpore u samim dvorskim institucijama, kao i nakon niza savjetovanja održanih 1576. godine, godine 1577. održano veliko bečko savjetovanje na kojem su sudjelovali izabrani predstavnici i najviši uglednici iz svih austrijskih Nasljednih Zemalja te Češkog Kraljevstva i inkorporiranih zemalja. Predstavnici staleža Ugarskog i Hrvatsko-slavonskog Kraljevstva nisu bili pozvani, ponajprije stoga da brojnim žalbama na svoje pojedinačne probleme ne bi remećili rasprave o važnim općim pitanjima - tako je barem glasilo službeni stav dvorskih institucija.⁵

Već u pripremama za bečko savjetovanje i sabor u Brucku, zapovjednici pojedinih krajina od Erdelja do Jadrana, poslali su niz dopisa, relacija i izvještaja o stanju na svojim krajinama te na njima suprotstavljenim osmanskim dijelovima krajišta te se ove dokumente obilno koristilo za procjenu stanja i donošenje mjera za reorganizaciju.⁶

Savjetovanje u Beču je najvećim dijelom, i to planski, bilo posvećeno četirima ugarskim krajinama, a manjim dijelom Hrvatskoj i Slavonskoj krajini. Raspravljalo se o vojnostrateškim načelima rata protiv Osmanlija, o novom ustroju vojnih krajina, načinu financiranja te o broju i raspodjeli trupa po utverdama i na terenu na četiri ugarska odsjeka krajine. Dogovoreno je i da nadvojvoda Ernest preuzme vođenje ugarskih odsjeka krajine od Erdelja do Drave, kao vrhovni zapovjednik u kraljevoj odsutnosti. Naime, car i kralj Rudolf bio je zaokupljen drugim poslovima pa je one krajiške odlučio povjeriti svojim rođacima, nadvojvodama Ernestu i Karlu. U Beču se nadugačko raspravljalo i o pitanjima opskrbe, artiljeriji, izgradnji utvrda i obrambenih sustava te o unutrašnjem Obrambenom redu Nasljednih zemalja.⁷ Rasprave o Hrvatskoj i Slavonskoj krajini ostavljene su za zajednički sabor zemalja Unutrašnje Austrije (vojvodina Koruške, Kranjske, Štajerske te kneževine Goričke)⁸ u Brucku na Muri. Sabor je trajao od početka siječnja do početka ožujka 1578. godine.⁹

Na saboru u Brucku raspravljalo se o vjerskim slobodama većinski protestantskih unutrašnjoaustrijskih staleža te o financiranju i novom ustroju Hrvatske, Slavonske i Kaniške (donjougarske) krajine. Donesen je niz važnih odluka, čija se provedba može pratiti i kroz relaciju povjerenstva koju donosimo u nastavku. I samo povjerenstvo imenovano je baš s ciljem implementiranja odluka na krajini, nekoliko mjeseci nakon završetka sabora.

Na saboru je odlučeno da od 1. ožujka 1578., habsburški nadvojvoda (tada Karlo) službeno preuzme vojnu upravu nad Hrvatskom i Slavonskom krajinom, kao vrhovni vojni zapovjednik s carskim ovlastima (*Obrist Kriegsherr*). U vojnim pitanjima podređeni su mu ban, glavni zapovjednik Slavonske krajine i glavni zapovjednik Hrvatske krajine, a ovima pak zapovjednici voj-

⁴ Winfried SCHULZE, *Landesdefension und Staatsbildung. Studien zum Kriegswesen des Innerösterreichischen Territorialstaates (1564 - 1619)*, Wien-Köln-Graz 1973, 63.

⁵ Proces pregovaranja je rekonstruiran u ŠTEFANEČ, N., 2004, 89-115.

⁶ Vidi, primjerice, sljedeće izvještaje i dokumente: Beč, Kriegsarchiv, Alte Feldakten, 1576-12-ad1; 1576-12-1/2; 1577-6-3; 1577-6-ad3-Litt:a; 1577-5-ad5-Litt:a.

⁷ Svojevrsni zaključci ovog velikog savjetovanja su u formi zapisnika zabilježeni na oko 735 stranica teksta. Beč, Kriegsarchiv, Alte Feldakten, 1577-13-2, fol. 1r-368r, *Haubt Beratschlagung vber Bestellung der Hungrischen Windischen vnd Cravatischen Granitzen vnd deren zuegehörigen Notturfftten, Wie die auf beuelich der Rom: Kay: Mt: etc. vnsers allergnedigisten Herrn zu Wien im August vnd September des 77ten Jares gehalten, durch Irer Mt: etc. Kriegs Secretarien Berhardten Reisacher verfasst vnd dan im October, Nouember vnd tails December Irer Mt: auf diese Form fürbracht worden.*

⁸ Ove četiri zemlje su već od 1440-ih nazivane Unutrašnja Austrija (*innere Lande*). SCHULZE, W., 1973, 37.

⁹ Zaključci sabora u Brucku na Muri, takozvana Bručka Libela, čuvaju se na nekoliko mjesta. Za ovaj rad korišten je primjerak pod signaturom: Graz, Universitäts Bibliothek, Manuscripten Sammlung, MS 432, fol. 1r-265v, *Uniuersäl Landtag So Ihr Fürstl: Durchl: Erzhörzog Carl mit Steyer, Kärnten, Crain, vnd Görz, zu Prugg an der Muehr gehalten im 1578 Jahr.*

nih jedinica i utvrda. Osnovano je Dvorsko ratno vijeće u Grazu s brojnim uredima u samom Grazu te s ispostavama u zemljama Unutrašnje Austrije i na krajinama. Hrvatsko-slavonski staleži su, mada negodujući, morali prihvatiti novostvorena tijela. Dio krajiških službi i ureda postojao je već i ranije, no nije nastajao sustavno, nego ovisno o trenutnim potrebama te je u cijelosti bio podređen vojnoj hijerarhiji. S Bruckom su jasno razgraničena administrativna i vojna hijerarhija Vojne krajine, razdvojeni su njihovi godišnji proračuni, donesene odluke o njihovu suodnosu, ovlastima i dužnostima, a ustroj je velikim dijelom standardiziran na razini svih krajiških odsjeka te dodatno ujednačen na razini Hrvatske i Slavonske krajine. Novo gradačko Dvorsko ratno vijeće, koje se sastojalo od sedam članova iz Štajerske, Kranjske i Koruške, dobilo je kancelariju s brojnim činovnicima te su mu podređeni ured blagajnika, ured opskrbnika, ured graditelja i ured oružara. Tijela su bila stacionirana u Grazu, što je značilo da su voditelji ureda stolovali u Grazu, ali su često odlazili i na krajine. Ispostave su se nalazile u Ljubljani i drugim manjim mjestima, a dijelom i na krajinama. Svaki ured imao je niz podređenih službenika, a njihov rad i dužnosti bili su dnevno isprepleteni o čemu svjedoči golema korespondencija između službenika, oficira i ostalog vojnog osoblja, koja se odvijala između krajine, Graza, Ljubljane, Beča, itd.¹⁰ Time su unutrašnjoaustrijski staleži ozakonili svoju prisutnost i proširili jurisdikcije na vojnokrajiškom prostoru. Dobro plaćeni dužnosnici ovih tijela, čak i oni vodeći, bili su obvezni dio vremena provoditi na krajini da bi bili što bolje upućeni u dnevno poslovanje krajine. Svoj su posao uglavnom obavljali revno i savjesno, sastavljajući brojne relacije, izvješća, popise i slično. Najvažnije dokumente su, osim u Dvorsko ratno vijeće u Grazu, u kopijama dostavljali i u Dvorsko ratno vijeće u Beč, pa je i relacija koja je povod ovom radu nađena baš u Ratnom arhivu u Beču.

Uz navedene urede (čiji se ustroj znao mijenjati već u 16. stoljeću), Dvorsko ratno vijeće je za razne potrebe sastavljalo povjerenstva (*Commission*) koja su činili utjecajni i iskusni *Verordnete*¹¹ te ostali uvaženiji pripadnici unutrašnjoaustrijskih staleža. Povjerenstva su imala ulogu izvršnih tijela, provodila su razne odluke (popise vojske, podjelu plaća, inspekcije raznih vrsta), posredovala naredbe vojnih vlasti na krajinu te vršila nadzor.

Staleži Štajerske, Kranjske i Koruške dogovorili su, ponajviše pod pritiskom revnih i vrlo aktivnih štajerskih staleža, visoke godišnje iznose koje je godišnje trebalo isplaćivati za uzdržavanje vojne krajine i obranu protiv Osmanlija. Radilo se oko 250.000 do 300.000 rajnskih guldena godišnje za Slavonsku i Hrvatsku krajinu. Mada su ovi iznosi u stvarnosti znali biti i dvostruko manji, a neisplaćeni dugovi su se s godinama gomilali u takozvani krajiški dug, predstavljali su golemo opterećenje za unutrašnjoaustrijske staleže.¹² U Brucku je zato dogovoren niz interventnih mjera koje su staleži Unutrašnje Austrije morali provesti u svojim zemljama da bi te visoke iznose sakupili. Štajerski su staleži postali nadležni za funkcioniranje i financiranje Slavonske, a krajiški i koruški za Hrvatsku krajinu.

¹⁰ U tom je pogledu posebno bogat fond *Militaria*, Štajerskog državnog arhiva u Grazu.

¹¹ Pojam *Verordnete*, mogao bi se prevesti kao opunomoćenici. Oni su tvorili stalno tijelo koje se sastojalo od pet istaknutih ljudi i jednog zemaljskog tajnika. Birali su ih staleži unutrašnjoaustrijskih zemalja da bi vodili poslove svoje zemlje tijekom godine. U svakoj pokrajini, *Verordneten* su bili izvršno tijelo, vrsta vlade uz paralelna vojvodina tijela.

¹² Rekonstrukcija iznosa na osnovu podataka u: Beč, Kriegsarchiv, Alte Feldakten, 1576-12-2; 1576-13-1, 24r; 1576-12-ad1, 22v; 1578-3-2; 1578-3-1-1/2; 1582-10-ad2, 1r-1v. Vidi također: Karl KASER. *Slobodan seljak i vojnik. Rana krajiška društva, 1545-1754*. Sv. I Zagreb, 1997, 79-84; Géza PÁLFFY. "Die Preis für die Verteidigung der Habsburgermonarchie: Die Kosten der Türkenabwehr in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts", *Finanzen und Herrschaft. Materielle Grundlagen fürstlicher Politik in den habsburgischen Ländern und im Heiligen Römischen Reich im 16. Jahrhundert* (Friedrich Edelmayer - Maximilian Lanzinner - Peter Rauscher, Hg.), R. Oldenbourg Verlag, München 2003, 20-44, ovdje 27; ŠTEFANEC, N., 2004, 256-289.

Na saboru je usuglašen i izglasan novi ustroj (*Bestellung, bstallung*) Hrvatske i Slavonske krajine.¹³ Dogovoren je preustroj vojske na samoj krajini, a stanje je ujednačeno na obje krajine.¹⁴ Naime, do 1578. godine, plaćena vojska na Slavonskoj krajini bila je podijeljena na plaćenu redovnu vojsku (*ordinary*) raspoređenu po utverdama koja se sastojala od oko 500 vojnika i plaćenu neredovnu vojsku (*extra-ordinary*) raspoređenu po šumama i na terenu koja se sastojala od oko 1500 vojnika. Reformama je drastično smanjen broj neredovne plaćene vojske i gotovo sva vojska raspoređena je po utverdama da bi ju se moglo lakše i svakodnevno nadzirati, da bi se spriječilo izdavanje novca za vojsku za koju se u svakom trenutku nije znalo gdje je i da bi se pojačao obrambeni utvrđni pojas spram Osmanlija. Pritom je broj utvrda na Slavonskoj krajini povećan s 9 (1577.) na čak 24 (1578.).¹⁵ Gusta linija utvrda, čak i ako su bile posjednute premalim brojem vojnika, što je često bio slučaj, ipak je osiguravala znatno bolju obranu spram Osmanlija, a puno je značila i za bolje povezivanje plaćenih vojnika na krajini, kako u smislu protoka informacija, tako i u smislu jasnijih jurisdikcija.

Osim toga, kapetanijska podjela Hrvatske i Slavonske krajine koja je, mada uglavnom neformalno, bila djelatna već od 1550-ih, sada je ustaljena. Donesene su odluke o strategiji gradnje utvrda u krajiškom sustavu, pri čemu je izvidom stanja na obje krajine trebalo provjeriti u kakvom se stanju nalaze utvrde i razne obrambene građevine te što bi se, uz najmanju potrošnju novca, moglo najefikasnije obnoviti i utvrditi. Razmatran je niz planova za opskrbu Hrvatske i Slavonske krajine namirnicama i oružjem. Uređen je sustav skladišta za artiljeriju i krupno oružje u Unutrašnjoj Austriji i na krajinama te razrađen sustav postupanja i okupljanja vojske u kriznim vremenima, čime je stvorena preglednija infrastrukturna mreža.¹⁶

Utjecaj u novostvorenim tijelima i vojnoj hijerarhiji, kao i vojni i politički utjecaj u regiji, izravno su ovisili o količini financijskog ulaganja. Zahvaljujući tome, kontrolu nad teritorijem

¹³ Neka temeljna djela koja donose podatke o preustroju na raznim razinama su osim već navedenih: Vasa ČUBRILLOVIĆ (ur.), *Die Militärgrenzen in den jugoslawischen Ländern der Neuzeit bis zum Frieden von Karlowitz 1699. Sammelband zur wissenschaftlichen Konferenz 24. und 25. April 1986.* Beograd 1989; Vjekoslav KLAJČ, *Povijest Hrvata*, Sv. 5, Zagreb 1973; Anton MELL, *Grundriß der Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte des Landes Steiermark*, Graz-Wien-Leipzig 1929, posebno 504-518; Dragutin PAVLIČEVIĆ (ur.), *Vojna krajina. Povijesni pregled - historiografija - rasprave*, Zagreb 1984; Vasko SIMONITI, *Vojaška organizacija na Slovenskem v 16. stoletju*, Ljubljana 1991; R.J.W. EVANS (ed.), *Crown, Church and Estates. Central European Politics in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, London 1991, 70-79; Victor THIEL, *Die innerösterreichische Zentralverwaltung 1564-1749. I. Die Hof und Zentralbehörden Innerösterreichs 1564-1625*, Wien 1916. (=Archiv für Österreichische Geschichte, Bd. 105); Franz VANIČEK, *Spezialgeschichte der Militärgrenze*, Vol. 1, Wien 1875.

¹⁴ Detaljnije u ŠTEFANEK N., 2004, 289-350.

¹⁵ Godine 1554. bilo je još vrlo malo stalno zaposjednutih utvrda na Slavonskoj krajini: Varaždin, Koprivnica, Đurđevac, Ludbreg, Križevci, Gradec, Ivanić, Kloštar Ivanić, Sveti Križ, Rasinja, Kostajnica i Novigrad, Kupinac. Milan KRUIHEK, *Krajiške utvrde i obrana Hrvatskog Kraljevstva tijekom 16. stoljeća*, Zagreb 1995, 155. Godine 1577. na Slavonskoj krajini, unutrašnjoaustrijski su staleži financirali posade u sljedećim utverdama: Varaždin, Koprivnica, Đurđevac, Križevci, Ivanić, Sveti Križ, Topolovac, Bisag i Zagreb. Beč. Kriegsarchiv, Alte Feldakten, 1577-13-2, 61v-65v. Godine 1578. trebalo je provesti zaposjedanje sljedećih utvrda: Križevci (Cirkvena, Sv. Petar, crkva Sv. Juraj, Glogovnica, Sv. Ivan, Toplica, Remetinec, Gradec), Koprivnica (Drnje, Đelekovac, Novigrad, Đurđevac, Topolovac, prazna crkva između Koprivnice i Topolovca, Apatovac, Ludbreg), Ivanić (Kloštar Ivanić, Sveti Križ, Gofnec), Zagreb, Varaždin. Beč. Kriegsarchiv, Alte Feldakten, 1578-3-1-1/2. Godine 1577. planirano je i zaposjedanje Rasinje, praznog kaštela na Kalniku, Vrbovca, Lepoglave, Božjakovine i Prodavića, koje nije realizirano. Beč. Kriegsarchiv, Alte Feldakten, 1577-13-2, 65v-72v.

¹⁶ Osim navedenih odluka, revidiran je unutrašnji Obrambeni red (*Defensionsordnung*) zemalja Unutrašnje Austrije te način popisivanja, podizanja i opskrbe unutrašnjoaustrijske vojske u slučaju potrebe. Odlučeno je da će prve akcije biti izgradnja nove velike utvrde na Hrvatskoj krajini, budućeg Karlovca, te velika vojna ofenziva protiv Osmanlija - ova je pokrenuta pod generalom Khevenhüllerom, no zbog problema s opskrbom je propala. Za sve daljnje podatke i razmatranja vezana za savjetovanje u Beču i sabor u Brucku na Muri vidi: Nataša ŠTEFANEK, *Država ili ne. Ustroj Vojne krajine 1578. i hrvatsko-slavonski staleži u regionalnoj obrani i politici*, Zagreb 2011, passim.

Kršćanske i osmanske utvrde zaposjednute plaćenom vojskom na Slavonskoj i Kaniškoj krajini 1578. godine (izradila Nataša Štefanec)¹⁷

vojne krajine, koji je pripadao Hrvatskom i Slavonskom Kraljevstvu, sada su i formalno, osnaženi svim potrebnim zakonskim aktima, počeli preuzimati unutrašnjoaustrijski staleži predvođeni svojim nadvojvodom. Sukladno znatno manjoj količini organiziranog institucionalnog ulaganja u obranu, hrvatski i slavonski staleži došli su u vrlo nezavidan položaj.

Većina spomenutih mjera i reformi može se iščitati i iz relacije povjerenstva koju donosimo u prilogu, a koja je zgotovljena nakon obilaska Slavonske krajine, oko pet mjeseci nakon završetka bručkog zasjedanja, 26. srpnja 1578. godine.

SASTAVLJAČI RELACIJE I DUŽNOSNICI NA SLAVONSKOJ KRAJINI U RAZMATRANOM VREMENU

Relacija nudi dobar uvid u strukturu elita na tadašnjoj Vojnoj krajini, uključujući više društvene slojeve na području Ugarsko-hrvatskog kraljevstva te one u zemljama Unutrašnje Austrije, ali i ponekog 'stranca.'

1. Prvo, bili su tu najugledniji plemići, odnosno najviše pozicionirani predstavnici staleža, Unutrašnje Austrije. Oni su zadržavali pravo obnašati službu samih dvorskih ratnih vijećnika, voditi urede te ulaziti u važna povjerenstva novostvorenih krajiških institucija - kako zbog financijske isplativosti tako i zbog želje za kontrolom sustava. U ovom slučaju imenovano je tročlano povjerenstvo koje je, kao izvršno tijelo, trebalo objaviti novu vojnu hijerarhiju na krajinama, obznaniti nove odluke, dokumente i rješenja te rekognoscirati i popisati zatečeno stanje na terenu radi izrade plana za provedbu dalekosežnijih mjera. Naime, prijašnji izvještaji, dostavljeni za potrebe saborske rasprave u Brucku, za to nisu bili dostatni. U povjerenstvo su imenovani Gottfried Breuner, Erasmus von Saurau i Wilhelm von Gera auf Arnfelß.

Samo mjesec dana ranije, u lipnju 1578. godine, povjerenstvo u vrlo sličnom sastavu, s istim ingerencijama i dužnostima, obišlo je i južni dio ugarske krajine od Drave do Balatona (takozvanu Bajčavarsku granicu) te napravilo opsežan izvještaj za taj dio krajine. Naime, štajerski staleži su, tijekom rasprave u Brucku, uslijed nebrige cara za taj dio krajine, pristali privremeno preuzeti nadzor i upravu nad njime. Na to ih je prisiljavala i situacija. Namjeravali su nastaviti s obilnim ulaganjima u Slavonsku krajinu, a jednako su opasno bili ugroženi s južnog, zapuštenog dijela ugarske krajine. Povjerenstvo za južni odjel Ugarske krajine činili su Gottfried Breuner, Erasmus von Saurau, Wilhelm von Gera auf Arnfels i Hans Friedrich von Trauttmansdorf.¹⁷

Gottfried Breuner, pripadnik najvišeg plemićkog sloja, ostvario je zavidnu karijeru kao jedan od mnogobrojnih članova obitelji koji su obnašali najviše službe na habsburškim dvorovima. Među prvima je predložen u sastav, a zatim i imenovan, članom novog Dvorskog ratnog vijeća u Grazu, kojeg je činilo samo sedam ljudi. Obnašao je niz važnih službi u upravi zemalja Unutrašnje Austrije (*Innerösterreichischer Hofkriegsrat*, *Feldobristen*, *erzherzoglicher Hofmarschall*), a bio je i *S. Caes. Maejest. Consiliarus Imperii ac Vicepraesidens*. Studirao je na padovanskom sveučilištu gdje je 1554. godine zabilježen među studentima prava.¹⁸

Erasmus von Saurau, štajerski plemić, također je posjedovao najvišu titulu *Liber Baro* ili *Freiherr*. Kao pripadnik najviše pozicioniranih i najbogatijih štajerskih obitelji bio je među prvih 13 koji su predloženi zaposjesti službu u sedmeročlanom Dvorskom ratnom vijeću.¹⁹ Za njima nije puno zaostajao ni izuzetno cijenjen štajerski plemić Wilhelm von Gera auf Arnfels. Primjerice, velik dio članova obitelji Gera i Saurau, a posebno nasljednici dvoje spominjanih, već tad su redovito pohađali sveučilišta u Padovi, Sieni i drugdje, aspirirajući na najviše administrativne pozicije.²⁰

¹⁷ Beč, Kriegsarchiv, Alte Feldakten, 1578-7-ad1-a, 3r-11v; Vidi i: ŠTEFANEK, N., 2004, 34-36.

¹⁸ Gottfried Breuner /Breyner, Preiner, Preuner, Preyner/, inače sin Philippa iz donjoaustrijske linije obitelji Breuner, rođen je 1540. a umro 1599. godine. Ingrid MATSCHINEGG, *Österreicher als Universitätsbesucher in Italien (1500-1630). Regionale und soziale Herkunft - Karrieren - Prosopographie. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Karl-Franzens-Universität Graz*, Graz 1999, 213. Također: Graz, UB, MS 432, 23v-24v et passim. Vidjeti i: Ulrike WALTEN, *Die Breuner. Genealogie und Besitzgeschichte einer steirischen Adelsfamilie. Doct. Dissertation*. Graz 1985; THIEL, V., 1916, 54-55.

¹⁹ Schulze, 1973, 75.

²⁰ O članovima obitelji von Gera i Saurau te njihovu školovanju vidi: MATSCHINEGG, I., 1999, 372-374, 523-525.

U Brucku 1578. godine - nakon brojnih burnih rasprava, čak i svađa, koje su se vodile oko nadzora i vođenja financija te podjele odgovornosti između staleža i nadvojvode - Wilhelm von Gera je na prijedlog staleža izabran za blagajnika Dvorskog ratnog vijeća (*Hoff-Khriegs-Zahlmeister*). Izabran je uz potpunu suglasnost nadvojvode koji se inače libio prepustiti makar i dio financijskih ovlasti staležima, što svjedoči o Gerinoj tada toliko spominjanoj, stručnosti. Ured mu je bio u Grazu, a podređeni su mu bili blagajnik za Hrvatsku krajinu i blagajnik za Slavonsku krajinu, koje su izabirali kranjski i koruški, odnosno, štajerski staleži. Inače, plemićka, grofovska, obitelj Herren von Gera, potjecala je starinom iz Saske, iz grada Gere, a u 14. stoljeću rasprostranila se po austrijskim zemljama. Wilhelm i brat mu, Erasmus, već su caru Ferdinandu I. posuđivali novce u vremenima nužde. Godine 1570., Wilhelm Herr von Gera je za nadvojvodu Karla radio prikaz prihoda vlastelinstva Arnfels. Dana 29. prosinca 1575. kupio je isto vlastelinstvo od nadvojvode Karla te se u njegovu imenu od tih godina javlja pridjevnik *auf Arnfels*. Idućih godina Wilhelm je zabilježen pri još nekim znatnijim kupnjama, što svjedoči o uspješnoj karijeri i stalnoj vezi s nadvojvodom unatoč protestantsku opredjeljenju i nedvojbenoj odanosti staleškoj politici. Car Rudolf II. je, dana 5. prosinca 1589. godine, uzdignuo Wilhelma, njegovu braću i rođake u rang baruna (*Freiherrstand*). Velik dio obitelji kasnije je ipak raseljen, ponajviše zahvaljujući progonu protestantskih obitelji kojima je pripadala i obitelj von Gera.²¹

Relacija uvodno spominje i štajerskog baruna (*Freiherr*) Franza von Poppendorfa (umire 1590.). Mjesto predsjednika Vijeća, na kojem se nalazio od 1578. do 1583. godine,²² bilo je od početka rasprave u Brucku predviđeno za ovog štajerskog plemića - suglasnošću staleža i nadvojvode. Dvorsko ratno vijeće u Grazu sastojalo se od samo sedam osoba pa je to bila vrhunška čast. Prije nego što je postao predsjednik, izravno nadređen povjerenicima iz naše relacije, obnašao je dužnosti carskog savjetnika i glavnog oružara (*obersten Zeugmeister*) te povjerenika za izgradnju. I Poppendorf je bio gorljivi pristalica protestantizma. S jačanjem utjecaja protestantskih staleža tih 1570-ih godina uvodio je i protestantske propovjednike na svoje posjede. Obitelj je, izgleda baš zbog toga, u narednim desetljećima polako nestajala iz najvišeg političkog života. U sprnju 1578., Poppendorf je kao predsjednik vijeća trebao doći u Varaždin te povjerenicima koji su dolazili izravno s Ugarske krajine predati potrebne dokumente i instrukcije.

Budući da je bio sprječen, nadvojvoda je poslao zamjenu, Gebharda Peuschera. Bio je to još jedan od sedmorice ljudi koji su zauzeli mjesto u prvoj postavi članova Dvorskog ratnog vijeća u Grazu.²³ Ova koruška obitelj s velikim posjedima u okolici Wörthersee-a, mada isprva vrlo utjecajna, do 17. stoljeća znatno oslabjela. Početkom 17. stoljeća samo su još dvije žene bile nasljednice obiteljskog imanja, a obiteljski dvorac Leonstein ubrzo je postao nepogodan za življenje te je i opisivan kao "prazne zidine."²⁴

²¹ Vidi: Graz, UB, MS 432, 264r-265r; THIEL, V., 1916, 57;

<http://members.kabsi.at/seeau/Encyclopaedia/LinienMuetter/Familie-Gera.htm> (12. 7.2010., 13.20)

²² THIEL, V., 1916, 207; Franz von Poppendorf umro je oko 1590. godine.

<http://www.univie.ac.at/Geschichte/wienerhof/wienerhof2/hofdamen/hf4.htm> (12. 7.2010., 12.11)

²³ KRUEHEK, M., 1995, 287.

²⁴ Njegov nosioci, vitez (*Ritter*) Gebhard Peuscher, prethodnik istog imena i pezimena, bio je *Vicedom zu Friesach*, a s dopuštanjem cara Ferdinanda 1490. godine kupio je dvorac i posjed Leonstein (*Burg Leonstain / Schloss Leonstein*) koji se protezao s obje strane jezera Wörthersee te postao sjedištem obitelji, a obitelj je napredovala i u plemićkoj hijerarhiji. Budući da su i do tada dopirale osmanske provale u 15. stoljeću, obitelj je imala povijesno iskustvo sukoba s Osmanlijama. Anna Peuscher von Leonstein se nakon smrti svog prvog muža (1575.) udala za Ehrenreicha Ungnada, koji je nosio barunsku titulu *Freiherr von Sonegg*. <http://www.leonstein.poertschach.net/> (1. 5. 2010, 12.31); <http://www.poertschach.net/geschichte.htm> (1. 5. 2010, 12.38); [http://www.burgen-austria.com/Archiv.asp?Artikel=Leonstein%20\(Kärnten\)](http://www.burgen-austria.com/Archiv.asp?Artikel=Leonstein%20(Kärnten)) (9. 7. 2010., 08.37).

Iz popisa najutjecajnijih ne treba izostaviti ni nadvojvodu Karla Habsburškog, u relaciji oslovljavanog s "Vaša kneževska Presvjetlost". Rođen 1540. godine, preuzeo je upravu Unutrašnje Austrije 1564. godine, nakon smrti svoga oca, cara Ferdinanda. Kao najmlađem od trojice sinova dodijeljena su mu vojvodstva Štajerska, Koruška i Kranjska te kneževina Gorička, s glavnom rezidencijom u Grazu. Kao praktičan tip čovjeka, vrijeme je provodio studirajući vojnu strategiju i naoružanje te vježbajući baratanje oružjem, ali i u banketima, igrama i lovu. Preferirao je luksuzan stil života. Godine 1571., nakon brojnih planova kovanih po raznim europskim dvorovima, oženio je Mariju Bavarsku, kćer katoličkog bavarskog kneza Albrehta, čime je pojačao habsburšku poziciju u dogotrajnoj borbi s protestantima - inače političkom pitanju koje je za njegove vladavine bilo jednako važno kao i ustroj Vojne krajine spram Osmanlija. Umro je 1590. godine.²⁵

Vidimo, dakle, da su u događajima vezanim uz ovu relaciju i obilazak Slavonske krajine sa sasvim praktičnim zadacima sudjelovali ljudi koji su bili među desetak najviše pozicioniranih u novostvorenom Dvorskom ratnom vijeću u Grazu.

2. Drugo, relacija spominje i brojne više vojne i administrativne dužnosnike na samoj krajini koji su regrutirani iz redova unutrašnjoaustrijskih staleža, no ne iz najviših barunskih plemićkih slojeva.

Veit von Hallegg zu Razenegg bio je jedan od najuglednijih zapovjednika na Hrvatsko-Slavonskoj krajini u 16. stoljeću. Za razliku od Globizera, izvori ga uvijek spominju u radnom okružju, na važnim zadacima i u najboljem svjetlu bez obzira na složenu dužnost koju je obavljao. Uživao je izuzetan ugled i doživio mnogo pohvala među lokalnim plemstvom. Od 1554. do 1558. godine, bio je zapovjednik izravno podređen glavnom zapovjedniku Hrvatske i Slavonske krajine. Zatim je od 1559. do 1568. bio zamjenik zapovjednika Slavonske krajine, a od 1568. pa do 1589. godine glavni zapovjednik Slavonske krajine. Umro je 15. travnja 1589. godine, u 62. godini, nakon 35 godina obnašanja najviših službi.²⁶ O njegovu privatnom životu zasad znademo malo. Napominjemo da se godine 1577. u križevačkoj posadi spominje Georg von Hallegg, moguće Veitov sin, s prilično visokom mjesečnom plaćom od 12 guldena koja je odgovarala prosječnoj plaći nekog *Burggrafa* i bila znatno viša od 10 guldena mjesečno koje su obično dobivale haramijske vojvode.²⁷

Veit von Hallegg. Slika preuzeta iz članka: Leopold TOIFL, "Die Katastrophe von Kanischa 1577 oder Heiraten kann tödlich sein", *Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs*, 46 (1996), 101-115, ovdje 105. Izvor: Steiermärkisches Landesarchiv, Porträtsammlung.

²⁵ Osnovni podaci u Johann LOSERTH, *Die Reformation und Gegenreformation in den innerösterreichischen Ländern im XVI. Jahrhundert*, Stuttgart 1898, 118-121.

²⁶ Na Hrvatskoj krajini to su u razmatranom vremenu bili Hans von Auersperg (1576.-1578.) i Johan Fernberger von Auer (1578.-1579.). Géza PÁLFFY, "Kerületi és végvidéki f kapitányok és f kapitány-helyettesek Magyarországon a 16-17. században", *Történelmi szemle*, Vol. 2, Budapest 1997, 282-283. Vidi i Radoslav LOPAŠIĆ, *Spomenici hrvatske krajine, Knjiga III. od godine 1693 do 1780 i u dodatku od g. 1531 do 1730*, (dalje: SHK, III), Zagreb 1889, 471; KLAIĆ, V., 1973, 463.

²⁷ Graz, Steiermärkisches Landesarchiv, Laa A. Antiquum XIV Militaria, 1577-VIII-24-Warasdin

Vrlo kontroverzna osoba bio je Hans Wilhelm Globizer (Globitzer), dugogodišnji koprivnički kapetan. Dužnost velikog kapetana Koprivnice, kao jedne od nekoliko najvećih utvrda na Slavonskoj krajini, obnašao je, prema Lopašiću, od 1572. do 1581. godine, no izvori i literatura ga do pred kraj 1580-ih spominju kao koprivničkog kapetana. Prema Klaićevim podacima i izvornoj građi, dužnost koprivničkog kapetana obavljao je do Hallegove smrti, dakle do 15. travnja 1589. godine, kad je imenovan glavnim zapovjednikom Slavonske krajine. Samo mjesec dana nakon imenovanja umro je i on, 14. svibnja 1589. godine.²⁸

Globizer se nebrojeno puta upuštao u ovlaštene i neovlaštene bitke s Osmanlijama te je nesumnjivo imao reputaciju hrabrog i iskusnog ratnika, ali uz njega su povezane i najbrojnije afere na krajini. Na Globizera su se tužili podanici u okolici Koprivnice. Naime, koprivničkoj utvrdi pripadali su brojni kmetovi i selišta u okolici kojima je u feudalnom smislu upravljao baš Globizer kao kapetan Koprivnice. Kmetove je upotrebljavao za privatne poslove, obrađivali su mu zemlju i lovili ribe koje je prodavao, te je time zloupotrebljavao svoje feudalne ovlasti. Nije se pokoravao odlukama sabora, kao ostali plemići. Konstantno je oklijevao uputiti svoje kmetove na rabotu koju je sabor određivao za obnavljanje koprivničke i okolnih utvrda, a prijetio je smrću i batinama poreznim službenicima koji su dolazili ubrati porez za kralja (diku) ili za zemaljske potrebe (dimnicu). Na njega su se tužili i građani Koprivnice koje je bio dužan štiti i pomagati uslijed njihove teške situacije na granici, no proganjao ih je i uzrokovao im razne štete. Sabor je prijetio Veitu von Halleggu da će Globizera zbog svega toga tužiti kralju, ako ga Hallegg i nadvojvoda Karlo koji ga je postavio, uskoro ne natjeraju da se popravi.²⁹ Na njega su se često tužili i vojnici iz okolnih utvrda koje je tjerao na razne pljačke i oduzimao im plijen. Primjerice, jednom je pri likom krajem 1571. godine nagovorio okolne vojvode da pođu s njim u nedozvoljenu pljačku osmanskog teritorija, no pošto za taj pohod nije imao ovlasti, vojvode su skoro bile strogo kažnjene te su odlučile tužiti ga caru. Vojvode su tvrdile da im je kazao da ih je natjerao riječima "*Er sey Vnnser Obrighkhait vnnnd haubt*".³⁰ Na njega su se tužili i okolni plemići. Primjerice, na saboru u Zagrebu su 3. lipnja 1583. iznesene brojne tužbe protiv Globizera koji je u Podravini činio velika nasilja, od otimanja baštine kapetana Petra Ratkaya kod Martijanca do otimanja posjeda bana Ungnada.³¹ Uostalom, o Globizerovom ponašanju spram nadređenih i podređenih svjedoči i ova relacija koja nije mogla proći bez pritužbi na njegovo ponašanje.

Ipak je opstao u službi, zahvaljujući svojim ratnim vještinama i iskustvu. Po smrti ga je odmi-jenio Stephan von Grasswein (1589-1594.)³², koji je inače 1577. godine zabilježen na dobro plaćenom mjestu (8 guldena) u koprivničkoj posadi u kojoj je očito napredovao u službi do najviših pozicija.

Od stranih zapovjednika, porjeklom iz nižih plemićkih obitelji tu je bio i Hans Keller (Kheller), koji je obavljao dužnost kapetana Đurđevca. U toj se ulozi spominje već 1572. godine, u muster-listi za srpanj 1577. godine te u relaciji datiranoj srpnjem 1578. godine. Lopašić spominje da je *Ivan Kheller* bio kapetan Ivanića, ne Đurđevca, od 1565. do 1577., no vjerovatno se radi o grešci. Nadalje, relacija iz 1578. spominje Ambrosyja Wattnickha koji se već 1577. godine spominje u ulozi kapetana velike križevačke utvrde i posade kao Georg Ambrosy Wattnighk. Kape-

²⁸ KLAIĆ, V., 1973, 444, 450, 463; SHK, III, 472.

²⁹ Rudolf HORVAT, *Povijest Hrvatske. Knjiga 1. od najstarijeg doba do g. 1657*, Zagreb 1925, 265-266.

³⁰ Pismo su potpisale vojvode Tomaš Preskočilović, Jurko iz Gorjana i Radoslav Bakoš - svo troje iz Koprivnice, Matjaš Dragovan - vojvoda iz Drnja, Emerik iz Babocse - vojvoda u novom kaštelu na Dravi kod Koprivnice, Marko Vranković - vojvoda iz Topolovca i Antal Kopniski - vojvoda iz Ludbrega. Steiermärkisches Landesarchiv, Laa A. Antiquum XIV, Militaria, Schube 38, 1572-III-2, Warasdin (pismo br. 1).

³¹ HORVAT, R., 1925, 270.

³² PÁLFFY, G., 1997, 283. Grasswein je bio veliki kapetan Koprivnice od 1589. do 1597. godine. SHK, III, 471-472.

tana Ivanića Hansa Panavića muster lista iz 1577. godine dosljedno spominje kao kapetana Ivanića, doduše kao Paunovića (Paunouitsch). Lopašić ga za 1580. godinu navodi kao kapetana Ivanića (Ivana Panović) te napominje da je umro 1586. godine.³³

Bili su tu i brojni arkebuzirski zapovjednici, uglavnom njemačkog porijekla kojih ne nalazimo godinu dana ranije jer se tek s preustrojem 1578. godine uvodi niz arkebuzirskih jedinica. Relacija spominje arkebuzirske zapovjednike Kochera i Ferdinanda Leisstera vezano uz varaždinsku posadu, Ehrenreiciha Steinpeiša u Križevcima te Britvića u Ivaniću. U relaciji se javlja i Hans Bersay, kao zapovjednik husara u Ivaniću, a koji se kao zapovjednik husara, bez određenog mjesta služenja, javlja već 1577. godine, pod imenom Janusch Bersey. Gospodin Ratkay se u relaciji navodi kao husarski zapovjednik u Lovrečini, a u toj ulozi, doduše bez naznake mjesta služenja, nalazimo ga i 1577. godine kad se navodi kao Peter Radkhay. Slično je i sa gospodinom Keglevićem koji je prema relaciji 1578. zapovjednik husara u Križevcima, a muster lista iz 1577. ga spominje kao husarskog zapovjednika *Simona Khegleuitscha* bez specificiranog mjesta služenja. Relacija spominje i husare Hansa Globizera i Pette Laßla (Lasla Pethew) u Koprivnici, a obojicu u toj ulozi nalazimo već 1577. godine.³⁴ Svi navedeni, i niz drugih, posebno haramijski vojvode, odnosno zapovjednici, koje relacija ne spominje poimenično, bili su također pripadnici najviše vojne hijerarhije na krajini s plaćama od 10 do 50 guldena mjesečno. Za njih još uvijek nedostaju preliminarna istraživanja, dok ih objavljeni radovi spominju slučajno i sporadično, obično vezano uz neku od čarki ili osmanskih provala.

Opskrbni ured imao je kratko vrijeme i glavnog povjerenika za opskrbu (*Obristen Proviant-Commissary*). Na tu je poziciju isprva imenovan Hans Franz von Neuhausß (*iezigen Profandt Commissary*) koji je bio zadužen i za poslove na Slavonskoj i na Kaniškoj krajini. No ova je služba ubrzo ukinuta te se ured sastojao od dva opskrbnika, po jednog za svaku krajinu. U uredu su u razmatrano vrijeme radili opskrbnik (*Proviantmeister*) Slavonske krajine Hanns Augustin Sigerßdorff, koji je nakon mnogo godina vjerne službe zamijenio Jonasa von Wilfersdorfa, kojeg spominje i relacija, te opskrbnik Hrvatske krajine Sigmund Moßbacher.³⁵

I ovi potonji dužnosnici raznih ureda Dvorskog ratnog vijeća, kao i službenici kancelarije Dvorskog ratnog vijeća, razni tajnici i *musterschreiberi* bili su dio društvene elite. Odlukom sabora u Brucku, *Musterschreiber* za Hrvatsku krajinu bio je Mathias Pischon, a za Slavonsku krajinu Florian Pirckher.³⁶ Bila je to rastuća birokratska elita, s unosnim poslovima i službama

³³ Halleggov izvještaj koji spominje Kellera u svojstvu kapetana Đurdevca. StLA, Laa A. Antiquum XIV, Militaria, Schube 38, 1572-III-2, Warasdin (pismo br. 2).

Muster lista iz srpnja 1577. godine, dakle godinu dana prije preustroja krajine, spominje sljedeće zapovjednike po utvrdama: **Herr Veit von Hallegg** - *Obristen Leutenant in Warasdin*, **Hannß Globizer** - *Oberhauptmann in Copreiniz*, **Iwan Brayanowitsch** - *Burggraff in Copreiniz*, **Hanns Kheller** - *Hauptman in S. Geörgen Schloß*, **Wolff Scheiber** - *Burggraff in S. Geörgen Schloss*, **Georg Ambrosy Wattnigh** - *Hauptman in Chreuz*, **Hanns Paunouitsch** - *Hauptman in Iwanitsch*, **Hanns Christoff Rindtschadt der Elter** - *Hauptman in Agramb*, **Steffanno Castellannffy** - *Inwoner Bigsadt*, **Lucatsch Troyanitsch** - *Burggraff in Heylig Chreuz*, **Jurey Wrainkhouitsch** - *Burggraff in Thopolouaz*, **Chasper Tschurott** - *Burggraff in Warasdin*. Graz, Steiermärkisches Landesarchiv, Laa A. Antiquum XIV Militaria, 1577-VIII-24-Warasdin. Vidi i Lopašićev prilog: SHK, III, 471-472.

Lopašić spominje da je Ivan Kheller bio kapetan Ivanića od 1565. do 1577. što nije vjerovatno i možda se radi o grešci. SHK, III, 471-472.

³⁴ Muster lista iz srpnja 1577. navodi i sljedeće zapovjednike husarskih jedinica: Niclas Graff zu Serin, Freiherr Jacob Zäkhll, Hanns Globizer, Lasla Pethew, Niclas Alapi, Simon Khegleuitsch, Peter Radkhay, Janusch Bersey, Jurey Radmilouitsch i Iwan Margetitsch. Graz, Steiermärkisches Landesarchiv, Laa A. Antiquum XIV Militaria, 1577-VIII-24-Warasdin

³⁵ ŠTEFANEČ; N., 2004, passim.

³⁶ ŠTEFANEČ, N., 2004, 224-225.

koje su osiguravale klijentelističko umrežavanje, pristup informacijama i visokoj politici - dakle i pristup moći.

3. Treće, bili su tu i pripadnici domaćih elitnih slojeva. Relacija spominje članove roda Kaštelanović u Bisagu te 'domesticiranog' člana barunske obitelji Ungnad von Sonegg. Plemiće od Svetog Duha, označavane po svom prvom glavnom posjedu, Szentléleku u Križevačkoj županiji uobičajilo se u hrvatskoj i mađarskoj historiografiji nazivati Kaštelanovićima (Kastellánfy de Szentlélek), kao nazivom za sve potomke utemeljitelja roda - Petra zvanog Kaštelan od Svetog Duha.³⁷ Naraštajima su davali podbanove, a u 16. stoljeću postali su titulom jedna od najjačih magnatskih obitelji u Hrvatsko-slavonskom Kraljevstvu - godine 1569. primljeni su među barune, odnosno magnate, Carstva.³⁸

Petar Kaštelan (c. 1298.-1366.) je u Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo došao iz Italije kao vitez kralja Karla I. Anžuvinskog, a u Slavoniji se uspeo ženidbom s Anom od roda Pakračkih, koji su ga posinili i darovali mu posjed Sv. Duh (Szentlélek) s pet sela i Dimičkovinu (Demechkfelde, Dimicskfölde). Najstariji sin Petra Kaštelana, Ladislav (c. 1334. - 1406./1416.) utemeljio je stariju granu Kaštelanovića, Kaštelanoviće u užem smislu, koja je opstala do izumrća roda u prvoj polovici 17. stoljeća. Ženidbom Ladislavovog unuka Nikole (c. 1420. - 1469./70.) s Anom od Bisaga, Kaštelanovići su zadobili vlastelinstvo Bisag koje je ostalo u posjedu roda do izumrća.³⁹ U razmatranom razdoblju najvažnije imanje roda bilo je bisaško. U središtu vlastelinstva bila je utvrda Bisag, položena uz lijevu obalu rijeke Lonje. Ova srednjovjekovna utvrda bila je kvadratnog oblika, podignuta na povišenom zemljanom podestu koji je sa četiri strane bio opasan jarkom. Povjerenici su 1578. godine procijenili da se radi o prilično čvrstoj utvrdi, opasanoj grabama s vodom, koju bi teško bilo vratiti u slučaju da ju se osvoji. U Bisagu spominju braću Kaštelanoviće (*Castellanphi gebrüeder*),⁴⁰ a u muster listi iz 1577. godine spominje se Stjepan Kaštelanović (*Steffanno Castellannffy*) u plaćenju habsburškoj službi u Bisagu (*Bigsadt*), kao *Inwoner*, dakle kao stanovnik, odnosno, vlasnik utvrde čiju posadu dijelom plaća Dvorsko ratno vijeće u Grazu.⁴¹ Pretpostavljam, na osnovu rodoslovne studije o Kaštelanovićima, da relacija spominje sinove Petra starijeg (c. 1525. - 1570/71.), izravnog potomka starije grane obitelji, kraljevskog kapetana i baruna. Bili su to Petar ml. (c. 1554.-1600.), za kojega rodoslovna studija navodi da je bio kapetan te brat mu Stjepan (c. 1556.-13. I. 1593.), za kojeg studija navodi da je bio prisjednik oktavalnog suda. Ovaj Stjepan oženio je Margaretu, kći Baltazara Stubenberga i Ane Lamberg, što je značilo da je imao jako dobre odnose s ponajboljim austrijskim plemićkim obiteljima. Možda je baš stoga i mogao držati zapovjedno mjesto u plaćenju habsburškoj vojsci.⁴²

Christoph (Krstó) Ungnad, Freiherr von Sonnegg, bio je hrvatsko-slavonski ban od 1578. do 1584. godine. Krajem 1575. preuzeo je službu glavnog zapovjednika Gornjougarske krajine i glavnog zapovjednika istoga distrikta. U ugarskom slučaju često su postojale dvije glavne zapovjedne ovlasti na nekom odjelu krajine - zapovjednik redovne plaćene vojske koju su plaćali kraljevi uredi (Dvorska ratna vijeća) te zapovjednik lokalne insurekcijske i plemićke vojske. Često bi te dvije ovlasti bile spojene u jednoj osobi, kao što je to bilo u ovom slučaju s Ungnadom.⁴³

³⁷ Pavao MAČEK - Ivan JURKOVIĆ, *Rodoslov plemića i baruna Kaštelanovića od Svetog Duha (od 14. do 17. stoljeća)*, Slavonski Brod 2009, 10-11.

³⁸ Ivan BOJNIČIĆ, *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, Nürnberg 1899 (reprint Zagreb 1995), 84; MAČEK, P. - JURKOVIĆ, I., 2009, 23-24.

³⁹ Maček-Jurković, 2009, 34-36.

⁴⁰ Vidi prijepis i prijevod relacije dolje.

⁴¹ Graz, Steiermärkisches Landesarchiv, Laa A. Antiquum XIV Militaria, 1577-VIII-24-Warasdin.

⁴² MAČEK, P. - JURKOVIĆ, I., 2009, 240-241.

⁴³ PÁLFFY, G., 1997, 273.

Bio je poznat kao dobar oficir, a obnašao je i dužnost kapetana Egera (Agrida, Egri, Erlau, Jegar) u Ugarskoj. Već u proljeće 1576. godine, Alapić i Drašković su kralja Maksimilijana zamolili da ih odriješi banske službe, predlažući za novog bana baruna Christophu Ungnada. U listopadu 1576. godine Maksimilijan je pisao da će novi ban, barun Christoph Ungnad von Sonnegg, koji se složio s imenovanjem, doći što prije preuzeti ured no da prvo mora riješiti poslove u Gornjoj Ugarskoj, ponajprije glede svoje supruge koju je namjeravao povesti sa sobom.⁴⁴ Christoph je postavio uvjete glede plaće i broja banskih vojnika na koje Maksimilijan nije pristajao te se smjena odužila do vladavine kralja Rudolfa. Instalacija novog bana odigrala se tek u veljači 1578. na saboru u Zagrebu pred kraljevim povjerenicima.⁴⁵

Christoph Ungnad bio je član stare plemićke obitelji, korušskog ili južnofranačkog porijekla. Ungandi su 1560-ih zadobili ugarski indigenat, a obnašali su mnoge važne službe u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu i habsburškim vojnim strukturama. Otac Hans Ungnad bio je poznati protestant. Od 1540. do 1543. obnašao je dužnost vrhovnog zapovjednika kraljevskih četa na Ugarskoj i Hrvatsko-slavonskoj krajini, a od 1553. do 1556. godine na Hrvatsko-slavonskoj krajini. Služio je i kao štajerski *Landeshauptman* od 1530. do 1556. godine. Christoph je u Hrvatsko-slavonskom Kraljevstvu po ocu baštiniio grad Varaždin i čast župana (*Obergespan*) Varaždinske županije, a pripadao mu je i grad Samobor. Car je Ungnadima darovao grad Varaždin i pripadajuće posjede u obiteljsko vlasništvo zajedno s poreznim prihodima te je već Hans izgradio varaždinsku tvrđu uz financijsku pomoć štajerskih staleža.⁴⁶ Christophova rezidencija trebao je biti Varaždin. Ako se u obzir uzme Christophov prestižni rang baruna u austrijskim Nasljednim Zemljama s brojnim častima i posjedima u Ugarskom kraljevstvu, te brojne careve molbe da preuzme dužnost bana, moglo se očekivati da će Christoph svoju novu službu poimati kao službu izravnog kraljevog namjesnika, a nikako zapovjednika podređenog novoj hijerarhiji u Grazu, kako su to predviđale bručke odluke te da će na Varaždin polagati puno veća prava nego što je to predviđala novostvorena krajiška hijerarhija. Činjenicu da su Varaždinu namjenjene brojne nove uloge te da su Ungnadove jurisdikcije i autoritet ispali mnogo skromniji nego što je očekivao nije mogao lako prihvatiti. Navedene okolnosti u kombinaciji s njegovim temperamentom i motivima, nužno su dovodile do brojnih sukoba o kojima dodatna svjedočanstva pruža i ova relacija.

Ungnad je napustio službu ponajviše zbog golemog iznosa neisplaćene plaće od 20.000 forinti, ali i stoga što si je priskrbio mnogo neprijatelja. Podban Gregorijanec je 1581. dao ostavku zbog neslaganja s Ungnadom, na njega su se opetovano tužili građani Gradeca i Samoborci, a posvađao se i s kapetanima i vojnicima svoje banske čete. Na dužnosti bana naslijedio ga je zet Toma Erdödy, kojeg je na saboru, u ime kralja, instalirao Christophov sin David, član Dvorskog ratnog vijeća u Beču, s čime je Ungnad bio vrlo zadovoljan.⁴⁷

4. Na koncu, na krajini su važne i dobro plaćene dužnosti znali obnašati razni arhitekti i inženjeri talijanskog, njemačkog ili nekog drugog porijekla. U ovom slučaju, u relaciji zatičemo Josepha Vintanu, cijenjenog arhitekta, koji je 1578. godine imenovan za glavnog inženjera/arhitekta (*Baumeister*) Dvorskog ratnog vijeća u Grazu. Pod svojom je upravom imao niz palira (*Pallier*), kao i ostalog pomoćnog stručnog osoblja. Ovu je funkciju obavljao iduće desetljeće da bi ga po

⁴⁴ Ferdo ŠIŠIĆ (ur.), *Hrvatski saborski spisi (Comitalia Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae)*, Vol. III, Zagreb 1916, 476-477.

⁴⁵ Na istom saboru imenovan je i podban Stjepan Gregorijanec, koji je time ujedno postao županom zagrebačke i križevačke županije te je imao pravo imenovati podžupane ovih županija, koji su prisegu polagali pred kaptolom zagrebačkim. HORVAT, R., 1925, 259.

⁴⁶ BOJNIČIĆ, I., 1995, 196; KLAIĆ, V., 1973, 406-446; PÁLFFY, G., 1997, 281.

⁴⁷ HORVAT, R., 1925, 270-271. Vidi i KLAIĆ, V., 1973, 434-436, 444-445. Rodoslovlje obitelji Ungnad u HORVAT, 1925, 261.

umirovljenju zamijenio Franz Marbl (Francesco Marmoro). Vintana je sve poslove morao prijavljivati i dogovarati s glavnim povjerenikom Dvorskog ratnog vijeća za gradnju (*Obristen Pau-Commissari*) Franzom von Poppendorffom, spomenutim predsjednikom Dvorskog ratnog vijeća u Grazu.⁴⁸

RAD KRAJIŠKIH POVJERENSTAVA: POVJERENSTVO ZA OBJAVLJIVANJE NOVOG UREĐENJA TE SMOTRU VOJSKE NA SLAVONSKOJ KRAJINI

Povjerenstvo bi redom obilazilo utvrđena mjesta na krajini, a redovne i neredovne plaćene jedinice morale su ga u punoj vojnoj spremi, sukladno rodu vojske kojem su pripadali i predvođeni svojim zapovjednicima, čekati u najbližem mjestu ili utvrdi, prema unaprijed razaslanom pozivu. Tijelo bi, prvo, javno obznanjivalo odluke koje su donesene na općem saboru u Brucku na Muri. Prije svega su to bile odluke o izmjenama u najvišoj zapovjednoj strukturi⁴⁹ nakon kojih je slijedilo polaganje zakletve novim vrhovnim zapovjednicima i glavnom zapovjedniku Slavonske krajine.

Kada bi povjerenici u srpnju 1578. došli u neku utvrdnu prvo bi pročitali i publicirali javni patent (*offen Patent*) Rimskog Carskog Veličanstva. Patent je bio carska naredba koju se javno čitalo pred okupljenom vojskom i kojom je obznanjivano da car prenosi sve svoje vrhovne vojne ovlasti na krajinama na nadvojvode. U ovom slučaju Njegovo Carsko Veličanstvo opunomoćilo je nadvojvodu Karla za upravu slavonskim i hrvatskim vojnim poslovima. Polaganjem zakletve na patent, vojska na krajini prihvaćala je njegov sadržaj i nadvojvodu kao vrhovnog zapovjednika.

Zapovjedniku utvrde, ili veće vojne jedinice, predavalo se nadvojvodu pisanu zapovjed (*Beuelch schreiben*), s upisanim novim jurisdikcijama. Zatim se pred vojskom i zapovjednicima javno čitalo pismo pokornosti (*Gehorsambrief*) glavnom zapovjedniku. Ovaj je dokument sastavljao nadvojvoda kao vrhovni vojni zapovjednik te je njime postavljao glavnog zapovjednika (*Obrist Leutnant*) na pojedinoj krajini. Glavni zapovjednik Slavonske krajine bio je već spomenuti Veit von Hallegg zu Razenegg. Nazočni su morali položiti zakletvu na pismo pokornosti, čime bi posvjedočili da su ga prihvatili i da će ponizno služiti osobi koju je nadvojvoda izabrao (a kralj/car potvrdio) za svog glavnog zapovjednika na krajini. Potom su zapovjednicima predavane instrukcije i postavljenja, a vojnicima čitani pravilnici i uredbe koji su se odnosili na njihov status, prava i dužnosti, a koje su ovi trebali prihvatiti i prihvaćanje potvrditi polaganjem prisege.

Instrukcija (*Instruction*) se sastavljala za svaku važniju službu u novom vojnokrajiškom sustavu, bilo administrativnu, bilo vojnu, počevši od vojnih savjetnika⁵⁰ nadalje. Bila je temeljni dokument čije su formulacije usuglašavali i odobravali predstavnici svih zemalja Unutrašnje Austrije. Instrukcija, koja je mogla imati i nekoliko desetina stranica, sadržavala je uvodni dio kojim se jasno definiralo hijerarhijsku ljestvicu (podložnosti i odgovornosti) te detaljan popis prava i dužnosti osobe koja je preuzimala službu - sa svim potrebnim kontekstima i pojašnjenjima.

⁴⁸ Uz Martina Gambona, Ottavia Baldigaru i Domenica dell'Allio, obojica su bili poznati arhitekti u srednjoj Europi i na hrvatsko-slavonskom krajiškom prostoru u 16. stoljeću. Vidi vrlo zanimljiv projekt Joanneuma u Gazu koji vodi Institut für Informationssysteme und Informationsmanagement pri Joanneumu pod nazivom "On the Trace of Domenico dell'Allio" na: http://dominico.joanneum.at/dom_wa/projekt/dellAllio.html.

⁴⁹ Vidi primjerice: FELLNER, Th. - KRETSCHMAYR, H., 1907, I, 235-288; THIEL, V., 1916, 48-58; MELL, A., 1929, 506-508; Schulze, 1973, 73-77; Štefanec, 2004.

⁵⁰ Instrukciju i zakletvu za članove Dvorskog ratnog vijeća (*Hofkriegsrat*) za 1578. godinu u prijepisu donosi THIEL, V., 1916, 96-100. O instrukcijama raznih drugih dužnosnika vidi ŠTEFANEK, N., 2004.

Uz instrukciju, svaki bi zapovjednik, odnosno službenik, dobio postavljene (*Bestellung, Bestellungsbrief*) koje je sadržavalo mjesto i vrijeme služenja, visinu plaće i uvjete službe (podložnost, odgovornosti i slično). Ta su dva dokumenta obično bila povezana. Dodijeli instrukcije i postavljenja slijedila bi kratka, unaprijed formulirana prisega (*Aydt, Beschwörung, Schwuer*). Tekst prisega je također usuglašavan jer je u izrazito religioznih protestantskih staleža imao visoku etičku vrijednost i posebnu vjersku simboliku.

Na saboru u Brucku svi dokumenti ovog tipa su revidirani, dorađivani i usuglašavani - ponajprije zbog definiranja jasnih jurisdikcija između staleža, nadvojvode i tijela novog Dvorskog ratnog vijeća - preko kojih su i staleži i nadvojvoda nastojali ostvariti političke dobitke. Formulari su isporučeni staležima svih zemalja - ostavljano je samo prazno mjesto za unos imena i prezimena.⁵¹

Vojne vlasti imale su namjeru uvesti čvrste procedure za vojsku koja se prečesto ponašala arbitrarno, ali i Osmanskom Carstvu u najboljem svjetlu prezentirati habsburšku vojnu moć i organizaciju. Glede vojnog pravilnika, već je ratni savjetnik i jedan od najistaknutijih stratega protuosmanske obrane na habsburškom carskom dvoru, Lazarus von Schwendy, donio pravilnik za vojsku na krajinama, koji je prihvaćen na carskom saboru 1570. godine.⁵² Pravilnik je sažeo i niz postojećih, često nepisanih odredbi i pravila. Službeno, ovaj je pravilnik (*Articls-Brief, Articl-sbriff*) na ugarsku krajinu uveden na bečkom savjetovanju 1577. godine. Izvornik za ugarsku krajinu iz 1577. sačuvan je na latinskom jeziku koji je, izgleda, na ugarskom prostoru bio uobičajeniji i razumljiviji od njemačkog. U Brucku, unutrašnjoaustrijski su staleži potvrdili da "svoj vojsci na krajini, bilo ugarskoj, slavonskoj ili hrvatskoj, ne isključujući niti jednu naciju, treba predložiti pravilnik, sukladno bečkom savjetovanju, a ova je dužna na njega prisegnuti."⁵³ Onovremeni prijevodi pravilnika s njemačkog na kajkavski, *Harami ili Peishaz Capituli ter slushbeni zakon te Koinishkih Sheregov, kako komu slushiti pristoi: Red i Capituli*, datirani su datumom završetka bručkog sabora, 1. ožujkom 1578. Načinjeni su za potrebe obznajivanja vojsci na Hrvatskoj i Slavonskoj krajini, koja uglavnom nije znala ni njemački i latinski, a nije znala ni čitati. Pravilnik se, stoga, čitao javno, kao i svi ranije navedeni dokumenti, a nakon čitanja vojska je na njega morala prisegnuti.⁵⁴

⁵¹ Primjerice, prava i dužnosti obaju glavnih zapovjednika na krajinama bila su poprilično jednaka i određena instrukcijom te pismom postavljenja. Mjesečna plaća iznosila je 300 guldena mjesečno za glavnog zapovjednika Slavonske te 400 guldena za zapovjednika Hrvatske krajine. Od toga iznosa, glavni zapovjednik bi plaćao svoju osobnu stražu i drugo osoblje. Zapovjednik je morao stalno boraviti na krajini, a mogao ju je napustiti samo s posebnom dozvolom. Imao je ovlasti primiti u službu ili otpustiti zapovjednike i vojnike na krajini, ali uz prethodno savjetovanje s nadvojvodom. Ratni savjetnici nisu imali jurisdikciju nad njim, on je bio podređen direktno nadvojvodi, što znači da su ratni savjetnici i glavni zapovjednik bili na istom stupnju zapovjedne hijerarhije, no njihove su se ovlasti ponekad ispreplitala. Morao je osobno kontrolirati sve aspekte obrane od opskrbe do vojne discipline prema vojnom pravilniku (*Articls-Brief*) i vojnom redu (*Kriegsordnung*). Von Hallegg, glavni zapovjednik Slavonske krajine imao je i neke dodatne dužnosti. On je bio vojvodin delegat na Hrvatsko-slavonskom saboru i predstavnik interesa nadvojvode Karla u Kraljevini. Detaljnije u ŠTEFANEK, N., 2004, 244-252.

⁵² Više u Géza PÁLFFY, *Gemeinsam gegen die Osmanen. Ausbau und Funktion der Grenzfestungen in Ungarn im 16. and 17. Jahrhundert*, Budapest-Wien 2001, 24-25.

⁵³ *Eß solle auch denen Landten in allweeg zuegelassen seyn, so oft man mustert, das die Verordneten iedes Landts, zu Ihrer gelögenheit ainen: oder mehr aus Ihren Mittln darbey haben Khönnen, damit Sye auch söchen Khönnen, wie mit der gehorsambisten Landte gaaben gehaust, vnd wohin dieselbige angelegt werden.*

Dem Khriegs-Volckh an denen Gränizen, es sey hungarisch, Wündisch, Croätisch, vnd Khein nation aus geschlossen, soll der Articls-Brief, inhalt der Wienerisch[en] Beratschlagung, fürgehalten werden, vnd Sye die Khriegs Leuth darauf zu Beschwähren schuldig seyn. Graz, Universitäts Bibliothek, Manuscripten Sammlung, MS 432, Brucker Uniwersäl Landtag, 28r, duplica.

⁵⁴ Prijepisi napatka na kajkavskom koje je izdao nadvojvoda Karlo za hrvatske pješake i konjanike na krajini s latinskim napatcima od godine 1577. za ugarsku krajinu vidi u: Radoslav LOPAŠIĆ, *Spomenici Hrvatske krajine. Knjiga I. od godine 1479. do 1610*, Zagreb 1884, 65-71. Vidi i: Nada KLAJIĆ, *Izvori za hrvatsku povijest III*, Zagreb 1959, 32-38.

Nakon što su svi dokumenti pročitani i prisege održane, povjerenstvo je moglo obaviti smotru vojske ili *Musterung*. U razmatranom razdoblju *Musterung* je uključivao okupljanje sve krajiške vojske po rodovima na unaprijed najavljenom mjestu, pomni pregled njihove opreme, eventualno konja, uzimanje vojnika u službu te njihovo popisivanje. Time bi započeo novi ciklus njihove plaćene službe. Povjerenici su bilježili nepravilnosti u opremi, predlagali otpuštanje vojnika koji nisu imali odgovarajuću opremu i slično. Popisivanje podataka vršio je *Musterschreiber*, koji je od utvrde do utvrde ili od jedinice do jedinice u listu upisivao svakog pojedinog vojnika koji je primljen u stalnu službu. Rezultat je bila takozvana muster-lista (*Musterliste*) pojedine krajine, koja je uključivala poimenični popis plaćenih zapovjednika i vojnika na pojedinoj krajini, s mjestom službe, rodом u kojem služi, trajanjem službe, plaćom i eventualnim posebnim napomenama.⁵⁵ Ovaj postupak nije bio nov, no sada je njegova uloga bila još važnija. Primjerice, Otto von Rattmansdorf zu Sturmberg u pismu časnim staležima u Graz iz ožujka 1572. spominje velike probleme s vremenom, visokim vodama i snijegom zbog kojih je povjerenstvo za musterung naišlo na niz problema pri kretanju krajinom. Tako je smotra u Koprivnici bila zakazana za 5. ožujka, a u Koprivnicu su prispjeli tek 7. ožujka. Konstatirali su da su dosad popisali tek tamošnju posadu s vojvodama te posade dvojice vojvoda iz Drnja i Novigrada, a trenutno su u Križevcima gdje popisuju ovdašnju vojsku, pješake i konjicu, dok se dolazak blagajnika u Varaždin očekuje tek za tjedan dana.⁵⁶

U nekim utvrdama smotru se obavljalo bez problema, no negdje je dolazilo do komplikacija. Pojedine jedinice u utvrdama nisu bile spremne odmah prisegnuti na pravilnik o vojnoj službi, nego su pokušale postavljati uvjete. Plaćena vojska na krajini bila je svjesna preustroja i nadolazećih promjena. Konjanici (husari i arkebuziri), čije su redove najčešće činili lokalni velikaši i plemići sa svojim momcima te 'njemački' plemići i vojnici, imali su i bolji uvid u reforme od haramija koji su vrbovani od ratu vičnih ali brojnih prebjega i izbjeglica te lokalnog stanovništva nižeg društvenog ranga koje je bilo lakše zamjenjivo. Izvještaj povjerenstva svjedoči o tome da su konjanici u brojnim utvrdama pokušali od povjerenstva isposlovati bolje uvjete službe i bolje plaće te da se nisu odmah usaglašavali s pročitanim im aktima, nego su i po dan-dva znali odugovlačiti, dogovarati se i pregovarati.

Uglavnom se raspravljalo o preniskim i neredovitim plaćama te o neodgovarajućim plaćama s obzirom na opremu, naoružanje ili konje koje su morali posjedovati. Uz to ukazivalo se na potrebu obnove ili izgradnje utvrda, a vojska se žalila na upade s osmanske strane. Uostalom i tih se dana sa svih strana dojavljivalo o velikim osmanskim pripremama na napad.⁵⁷ Povjerenici su probleme rješavali tako da bi uglavnom uspjeli nametnuti svoje uvjete, a ako bi baš naišli na ozbiljnu prepreku, onda bi kazali da nemaju mandat za promjenu obećavši prenijeti zahtjeve i molbe nadvojvodi Karlu.

Nakon smotre vojske pristupilo bi se pregledavanju utvrda i drugih relevantnih građevina. Uz povjerenike, krajinom je putovao i voditelj gradnje Vintana, a s njim majstori Andreas i Hans. Pregledavali su tvrđave i prateće objekte od bunara do zemljanih ograda i palisada te podnosili izvješće nadvojvodi o potrebnim radovima. Sustavnim obilaskom utvrda, povjerenici su stjecali

⁵⁵ Objavljene muster liste vidi na: <http://www.ffzg.hr/pov/zavod/demografija>.

⁵⁶ Graz, Steiermärkisches Landesarchiv, Laa A. Antiquum XIV, Militaria, Schube 38, 1572-III-9, Copeniniz.

⁵⁷ Andreas Kielman von Kielmansegg, glavni zapovjednik Kaniške granice (1577.-1580.), napisao je baš tih dana, 12. srpnja 1578. godine, da se velike osmanske snage iz Stolnog Biograda, Budima i Lacka pomiču prema Dravi ne bi li se skupile za napad na Hrvatsku. Savjetujući Veitu i ostalim zapovjednicima pripremu otpora u Hrvatskoj žaleći je konstatirao: "Kad bi mi poslali plaću za bar za jedan mjesec pa da krenem u pohod s Vama gospodo." Beč, Kriegsarchiv, Alte Feldakten, 1578-7-ad3-f, 7r.

uvid u stanje obrambenog sustava, razinu i kvalitetu osobnog naoružanja i artiljerije po utvrdama, ali i u vojnu svakodnevnici i probleme koji su se javljali na krajini.

Na kraju, valja istaknuti, da je rad ovog povjerenstva, ma kako složen izgledao, bio samo kotačić u cijelom nizu strukturnih, dalekosežnih zahvata u funkcioniranje vojne krajine. Ovim zahvatima se umrežavalo postojeće i niz novih civilnih i vojnih ureda na postoru Hrvatsko-Slavonskog Kraljevstva i zemalja Unutrašnje Austrije, odnosno na prostoru današnje Hrvatske, Slovenije, Austrije i Mađarske, što je za onodobne prilike bio doista velik organizacijski poduhvat.

PRIJEPIS I PRIJEVOD

Naposlijetku, nekoliko riječi o jeziku i pismu. Relacija je pisana njemačkim jezikom i pismom te standardnim kancelarijskim rukopisom. Pri transkribiranju s njemačkog pisma na latinicu našli smo na neke poteškoće zbog nepostojanja jasnih pravopisnih pravila u 16. stoljeću. Razriješili smo ih na sljedeći način. Veliko slovo koje se javlja usred ili na kraju riječi (najčešće *z/Z*) transkribirali smo kao malo slovo. Kod grafema *H* i *h* često nije bila jasna razlika između malog i velikog slova. Kad je grafem bio iznimno velik, ali pisan kao malo slovo *h*, prepisivali smo ga kao veliko slovo *H*. Slične probleme predstavljali su i grafemi *z* i *Z* te *d* i *D*. Ako je bilo nemoguće odrediti radi li se o malom ili velikom slovu tada je grafem prepisan sukladno današnjim pravopisnim pravilima. Nadalje, grafem *V* ili *v*, kao i neki vokali, na primjer *a*, ponekad su bili napisani s viticom koja se inače stavlja iznad *u/U*. Ti su grafemi dosljedno transkribirani kao *ü/Û*, *ä*, i slično. Prefiks koji u današnjem pravopisu stoji uz riječ, u tekstu je ponekad vrlo jasno odvojen, a ponekad pisan zajedno, primjerice, *zuruckh* i *zu ruckh*. Radi se o još jednoj nedosljednosti - u takvim smo slučajevima riječi prepisivali doslovno kako ih je pisar napisao. Brojne kontraksije i suspenzije razriješene su unutar uglatih zagrada. Dosta velik problem činili su zarezi - pri transkripciji i prijevodu. Točaka gotovo da nema, osim kada pisar slučajno stavi manji zarez, pa se to može čitati kao točka. Zarez je uglavnom stavljen na kraju odlomka, no ne uvijek, jer je ionako jasno da je tamo kraj misli i rečenice, što se označava razmakom između odlomaka, pa zarez nije potreban. U tom slučaju ni mi ga nismo upisali. Katkad se usred odlomka, velikim početnim slovom neke riječi ili malo dužim razmakom među riječima vizualno daje na znanje da počinje nova misao i rečenica, pa pisar također nema potrebu staviti još i zarez, nego ga mi moramo zamisliti. Ako taj razmak vizualno nije dovoljno naglašen, onda ovaj način bilježenja razmaka između misli zna stvarati probleme pri prevođenju. Slično se zna dogoditi i na kraju retka, kad pisar podrazumijeva kraj misli ili rečenice, pa ne stavlja zarez, nego samo novi red započinje velikim slovom. Starost dokumenta, posutog brojnim crticama i mrljama također je otežavala transkripciju. Za sve ove situacije ne može se uvesti jednoznačno pravilo za razrješavanje, nego se, posebno pri prijevodu, valja od slučaja do slučaja domišljati što je pisar mislio.

Prevođenje teksta s ranonovovjekovnog njemačkog jezika donijelo je niz problema, najvećim dijelom zbog pojmova za koje ne postoji ustaljeni hrvatski ekvivalent, a dijelom i zbog specifičnog stila. Pokušali smo, uz što pomnije praćenje originala, napraviti što tečniji i životniji prijevod te ponuditi svoja rješenja za prevođenje niza izraza. U daljnjem tekstu dana su objašnjenja najvažnijih termina s potrebnim kontekstima. Dio termina koje se rjeđe koristilo, objašnjen je u bilješkama. Također, uz prijevod pojmova koje smo smatrali posebno problematičnima stavili smo bilješku s njemačkim originalom, da bi čitaoc i sam mogao dobiti što bolji uvid u smisao riječi.

TRANSKRIPCIJA IZVORNIKA⁵⁸

26. Julius 1578[en]

Deren Commissarien so zu Irer d[u]r[c]h[laucht] [*et cetera*] Publicirung auf die Windische vnd Canisische Granizen abgefertigt. Zwo gethanne Relationen. (1r)

Relation

Ierer F[ü]r[stlichen] D[u]r[chlaucht] vnnd einer E[h]r[samen] La[ndschaft] in Steyr verordnete Comissary so zu Publicirung höchstgedachter Ierer F[ü]r[stlichen] D[u]r[chlaucht] [*et cetera*] als obristen general Khriegsherrn überschickht sein [*et cetera*] und Ier ausrichtung hiemitt gehorsamist übergeben. 28. July [15]78[ten]. (1v)

Eur F[ü]r[stlichen] D[u]r[chlaucht] sein vnnsere vnnd[er]thanig vnd gehorsamiste diennst möglichstes vnnd bestes vleiß zuoran, [*et cetera*]

Gnedigster herr, Nachdem wier den Ersten Iully geen Waraßdin ankhumen, haben wier biß auf den Achten, dits Monnats verzogen, alle tag verhofft, vnnd des h[er]rn Frannzen von Popen dorff Eur F[ü]r[stlichen] D[u]r[chlaucht] hofkhriegs Ratts Presidennten ankunfft zuerwardten, Dieweil aber bemelter herr von Popendorff aus fuerfallend[en] Eur F[ü]r[stlichen] D[u]r[chlaucht] hochwichtigen Zuesteunden handlung[en] derselben beysein nit entratten khünnen, Ist auf verordnung Eur F[ü]r[stlichen] D[u]r[chlaucht] herr Gebhardt Peuscher den sechsten auch dits Mo[nats] Iully alhie geen Waraßdin ankhumen, vnnd des andern tags hernach, sein vns allererst Eur F[ü]r[stlichen] D[u]r[chlaucht] Innstruction, Beuelch vnnd Patenten zu Publicirung Eur F[ü]r[stlichen] D[u]r[chlaucht] als General khriegsherrn der Windischen granizen bestellt[en] kriegs volckh vberanndtwordt worden, das wier alles mit gebuerlicher reuerenz, empfang[en], vnd hernach (2r) alßbaldt Eur F[ü]r[stlichen] D[u]r[chlaucht] Credennz vnd beuelch schreiben Dem herrn Obristen Leuttenandt, herrn Veitten von Hällegg übergeben, Vnnd vnns entschlossen den annd[er]en tag, daß ist d[er] Acht tag Iully geen Copreiniz Zuerreisen, auch des Kochers Fannen Arcubusier mit vnns Zu nemen, vnnd dort alhin ankhumen, den 9. Iully sein wier wider von Copreiniz auf S. Georg[en] schloß, daselbst haben wir d[er] Rom[ischen] Kay[serlichen] M[ajestät]t offens Patennt, das Ier Kay[serliche] M[ajestät]t Eur F[ü]r[stlichen] D[u]r[chlaucht] die Administration des Windisch[en] vnnd Crabatischen khriegs wesens, alles vollmächtig vbergeben thain, den Teutschen khnechten vnd also auch den Woyuoden, vnnd Haramien, offennlich verlesen vnnd Publiciern lassen, Auch denn Hauptman Hannsen Kheller, daselbst Eur F[ü]r[stlichen] D[u]r[chlaucht] beuelch schreiben überanndtwordt, vnnd nachmals haben wier Inen verrer den articlbrieff verlesen, vnnd alß dann den gestelten Eur[en] F[ü]r[stlichen] Schwuer fuergehalten, Wie nun die Teutschen khnecht vnnd haramia geschworn, haben wier hernach Eur F[ü]r[stlichen] D[u]r[chlaucht] offen Patent gleichermassen offennlich verlesen, Das Eur (2v) F[ü]r[stlichen] D[u]r[chlaucht] herrn Veitten von Hallegg, Inen wid[er]umb[en] Zu einem Obristen Leuttenandt, geordnet vnnd fuerstellen, Demselben allen gehorsam in Eur F[ü]r[stlichen] D[u]r[chlaucht] namen Zu thuen, vnnd Zu laissten, In dem Sy Sich alle vnnderthenige gehorsamb anerbotten, Hernach haben wier Sy gemusstert, vnnd kainen abgannng erfund[en] Wiewol die schloss haramia auch wachter inhalt des neuen aufgerichteten Khriegesstadt abgethon hetten sollen werd[en], So hat doch herr Obrist Leuttenandt solches yeziger Zeit Zu thuen gannzlich wid[er]ratten, Auß vrsachen, in disen gefärlichen leiffen, so Sich begeb[en] möchten mehrers in daß gschloß Zu legen, als abzutuen, haben wier dieselben also noch lennger auf Eur F[ü]r[stlichen] D[u]r[chlaucht] verrere re-

⁵⁸ Beč, Kriegsarchiv, Alte Feldakten, 1578-7-6 i 1578-7-ad6-d, fol. 1r-31v.

solution vnd verordnung vblich lassen, Nach disem haben wier daß gschloß vnnd fleckhen auch ersehen, was für Pauffölligkhait aldortten ist, auch was daran fürgenumen vnnd gebessert solt werden, wierdt der Paumaister Vintano bericht, vnnd relation geben, wie Er dann soliches alles Zuuerzaichnen allen beuelch gehabt, disen tag sein wier widerumben Zu ruckh auf Copreiniz.

Den 10 Iully haben wier den hauptman Zu Copreiniz (3r) Hannsen Glowizer daselbst, Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht beuelch schreiben vberanntwordt, Auch Sein vnnd des Pette Laßla hussarische Phardt, derselben bed[er] Edlleutt fürgesondert, Rom[ischen] Kay[serlichen] M[ajestät]t offen Patennt daß Ier Rom[ische] Kay[serliche] M[ajestät]t [*et cetera*] Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht daß Windisch vnnd Crabatisch granniz Khriegs wessen administration volmächtig übergeben thain, ebenfaals offennlich verlesen lassen, Vnnd alßdann da hussarische reutter recht auch darauf fuergehalten, haben Sy ein vnnd[er]redt genumen, vnnd alßdann mit lannger anfierung fürkhumen Dieweil in solchen reutterrecht geschriben stüennde, daß Sy behärrlich an Ieren Stellen mit guetten khnechten vnnd Phärdten verbleiben sollen, wer innen nit müglich bey solcher khlainen besoldung dises Zuerrichten, Denn es wer nicht wie vor Jaren, daß lanndt sey nunmallen vast Ödt werden, vnnd sonderlich mit verlust Sigeth weil die Vnngerrisch grannizen, in dem Sy all Ier fueterung vber die Traa zuuor heruber genumen hetten, Nunmallen verwüest vnnd verderbt, vnnd wouern (3v) man Inen nicht grössere besoldung thuet machen, so kündt[en] Sy nit ordenlich diennen fül weniger aldortten Sich vnnderhalten Zu dem beschwardten Sy Sich auch verrer, daß Sy so guette ross als die Arcuwusier hetten, weren auch so wol gerüst, warumben Sy in weniger besoldung sein sollen, Zu dem hetten auch vil Ierer mitgesellen vnnder die Arcuwusiern gestelt, Zuuor hetten Sy auf ein Phardt 4 f gehabt an izeo aber hetten Sy acht f, vnnd weren doch mit khainer bessern rüstung fürgeseh[en] als Vorhin Derwegen versehen Sy Sich auch man werde Inen solche besoldung[en] eruolgen lassen, Zaigen auch wid[er]umben an, daß die Arttawusier Ieren khnechten Merer besoldung geben als Sy, Derweg[en] sag[en] Sy Inen auch die diennst auf, vnnd begeben Sich vnndter die Arttowusier Phardt, Vnnd in summa haben solcher beschwarung[en], etlicher nach ein annder erzelt, aber wier verharthen bey dem daß in vnnsere macht nit stüennde, Inen merere besoldung Zumach[en], Wier wöllen aber soliche (4r) Ier beschwär Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht annbring[en], Vnnd nachdem Sy nun daß reutterrecht haben abgehört, so sollen Sy den schwuer auch thuen, über daß auff vnnsere verrer Zuesprechen, haben Sy die Phlicht gethon, auch anerbotten, was Zu aufenthaltung des geliebten Vatterlanndts gehörig an Inen nichts erwinden lassen wöllen,

Vnnd dieweil vnns Eur F[ü]r[st]l[iche] D[u]r[ch]laucht in d[er] Instruction g[nedig]st auferlegt haben, besstes vleiß mit dem hauptman Hannsen Glowizer Zu handlen, daß Er daß Tafelgeldt Zu gebüerlicher gleichait, der and[er]n hauptleütt nachstehen solle, [*et cetera*] In dem wier embsig vnnd anhebig gehandelt, aber bey Ime nichts erhalten mügen, sonnd[er]n Er hatt angezaigt, Mann werde Ime bey Seiner vorverttigen bstallung vnnd aufgerichten Instruction g[nedig]st verbleiben lassen, in dem wier Ime beantwortt es sey d[er] gannz Khriegsstadt in veränd[er]ung khummen, Er soll nit also darauf fuessen, Hatt Er vns wid[er]umben angelanngt, Eur F[ü]r[st]l[iche] D[u]r[ch]laucht vnnderthanigist Zubitten (4v) Nachdem Er, so lang vnnd Seines verhoffenns treulichen gediennt, Eur F[ü]r[st]l[iche] D[u]r[ch]laucht welle Ine bey deme, was Ime verschriben ist worden g[nedig]st verbleiben lassen, Auch Sein ausstandige besoldung aus der ersparung verordnen, wie wier dise Sein einlag anhalt bstallung vnnd Innstruction, daß Ime diselb besoldung noch also ausstenndig ist, vnnd ein Zimlichen resst mit sich bringgt, haben wier Ine auf Eur F[ü]r[st]l[iche] D[u]r[ch]laucht, inhalt ratschlag N° 1 hiebey gehorsamist anzuhalten gewisen,

Nachuolgundt haben wier des Ferdinandt Leisster vnnd Kochers Arttowusier d[er]selben beuelchsleutt und Iungkhern für vnns gefordert, daß Reutterrecht Inen auch, sambt Eur F[ü]r[st]

l[ichen] D[u]r[chlaucht] gehorsam brief verlesen lassen, Vnnd die Phlicht von Inen aufnehmen wollen, haben Sy Inen ebenßfaals ein vnnderredt genumen,

Vber daß haben wier die Teutschen khnecht fürgeförd[er]t der Ro[mischen] Kay[serlichen] M[ajestä]: Patennt vorgehalten, vnnd Eur F[ü]r[st]l[iche] D[u]r[chlaucht] Publiciert, vnd Inen den articl (7r) brief, auch verlesen, darauf schweren lassen, vnnd Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[chlaucht] gehorsam brief, daß Sy Herrn Obristen Leuttenandt vnnd[er]thenig vnd gehorsam sein sollen, fuergehalten, daß Sy alles Zu thuen Sich versprochen, Hieruber haben wier Sy gemusstert wol etliche vnteugliche khnecht, die neulicher Zeit hinabgeschickht sein worden, befund[en], In dem herr Obrist Leuttenandt, vnnd Hauptman Hanß Glowizer anzeigt, Sy wolten andere taugliche⁵⁹ aufnehmen vnnd dieselben widerumben abziehen lassen,

Ebensfaals haben wier die Woywoda alda Zu Copreiniz, Terinea, vnd Nofygrad, sambt Ieren haramien, für vnns erfordert, vnd Eur F[ü]r[st]l[iche] D[u]r[chlaucht] Inen Publiciert, den auf Sy gestelten articl brief verlesen, vnnd Sy alß dann darumben schweren lassen, Auch Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[chlaucht] gehorsamb brief fuergehalten, vnnd Sy alß dann darauf gemusstert, vnnd kainen abgannng erfunden, Es solten gleichwol die gschloß haramia, wachter (7v) vnnd thorschutzen, inhalt des neu aufgerichten Khriegsstadt abgethon, vnnd enntgegen ein Woywoda mit einem Fannen haramia gen Ellegaz (Ielekhowaz) aufgericht sein werden, Dieweil Dise haramia nun mallen lanng gediennt, auch feine khnecht sein, vnd in gueter erfarnhait sein, haben wier dieselben wid[er]umb[en] mit diennsten aufzunehmen, vnnd daselbst mitler weil vnd[er] Zubring[en] verordnung gethon,

Vber daß sein des Leissters vnnd des Kochers Arttowosier Iunckhern mit Ierer vnnderredt für vns khumen, vnnd angezeigt, Sy khündten auf solche klaine bestallung vnnd Reutterrecht nit schwören vnnd Sich mit so geringer besoldung nit vnnderhalten es wär alles teur vnnd vberschätzt, Zu dem müessten Sy alles auß der Profanndt nemen, vnnd hetten kaine vortl, hetten auch nun vil das Ierig einbiest, daß Sy also grossen schaden leiden, begerten also vrlaub Allein es war sach daß Inen Ier besoldung gebessert vnnd Krautt vnnd lott nach darzue geben werde haben wier Inen widerumben entgegen fuergehalten (8r) Sy hetten sich auf solche fuergehaltene bstallung bestellen lassen, Eur F[ü]r[st]l[iche] D[u]r[chlaucht] hetten auch hußsarische Pfaradt abgethon, vnnd nun mallen auf Sy Zu diennen gantzlichen verlassen, Zu dem so versamblt Sich auch der Türckh auf allen granizen, vnnd solten Sy yezo Zu gleich vrlaub begern, wuerde man Inen des Zu einer verzagunng zuerechnen, mit mererer ausfierung

Auf dits haben Sy widerumben ein vnnd[er]redt genumen, vnnd auf lanng hin vnnd wid[er] Zuesprech[en] haben Sy angezeigt, Sy wolten morgen frue anndtwordt geben, hieruber wier verzogen, vnnd den 11 Iully frue mit Ierer antwort angehört, haben Sy verwilligt, das Monnat Iully in solcher besoldung, vnnd daß Sy nuer Ier Zeit wann Inen Ier besoldung angeen soll nochmallen wie die bstallung vermag völlig außzudiennen, vnnd noch darzue die Zway Monnat als Augustus vnnd Septemb[ris], wöl alßdan Eur F[ü]r[st]l[iche] D[u]r[chlaucht] Sy noch lenger in diennsten erhalten, So begerten Sy mer besoldung, (8v)

Sunssten khündten Sy Sich diser gerinngen besoldung nicht vnnderhalten, vnnd wouern Inen aber die besoldung[en] nit gemerdt wuerde, begerten Sy alßdann nach Ierem Zuesagen, wann die Zeit verstrichen, die bezallung, vnnd wid[er]umben Ieren abzug nemen Zulassen,

Dem Kocher haben wier wol angezeigt inhalt vnnser Instruction, wann Sein Monnat angienge aber dem Ferdinandt Leisster haben wier khein antwort geben khünnen, Sonnd[er]n auf Eur F[ü]r[st]l[iche] D[u]r[chlaucht] gewisen, weil Er mit Seinen Phärdten am erst[en] gefast gewesen, doch

⁵⁹ Moglo bi se čitati i *tagigliche*, no po pokušaju precrtavanja jednog slova, vidi se da je pisar shvatio da je napravio malu pogrešku, pa čitamo *taugliche*, što potpuno odgovara smislu rečenice.

vnderschiedlich an die graniz[en] khumen sein, Vnnd dieweil wier mit annd[er]s od[er] merers bey Inen erlanng[en], od[er] erhalten müg[en], haben wier Inen angezaigt wier wolten Ier begern bey Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] gehorsamist anbring[en]

Auf solches haben Sy verrer angezaigt, Solanng Sy vnns hetten Zuegesagt Zudiennen, so wolten Sy darauf den schwuer auch thuen, vnd Sich mustern lassen, Indem, haben wier Inen den schwuer (9r) füergehalten, vnnd volgunts gemusstert, Zu gleich auch haben wier des hauptman Hansen Globizer vnnd Pette Lasla hussarische Phärdt in freyem feldt auch gemusstert, vnnd in allen kain abgang erfund[en], Aber des Kochers Fannen Arttowusier haben wier mit vns gar geen Creuz genumen vnnd dieselben Zu Musstern alda angestellt,

Was daß gebew zu Copreiniz antreffendt ist wierd der Paumaister Vintana Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] alle erleutterung[en] anzaig[en], Zu dem haben vnns auch alle Teutsche Khnecht, die nun aldort Zu Copreinniz gediennet, vnnd mit dem neu angefangnen gebew Iere heus[er] vnnd wanungen Zerrissen sein word[en] ein supplicierung überraicht wie hiebey N° 2 zuersehen, bitten also Eur F[ü]r[st]l[iche] D[u]r[ch]laucht] welle g[nedigi]st beuelhen, vnnd In ein ergezhkheit eruolgen lassen,

Diesen 11 tag Iully sein wier auf doppolowaz vnnd daß Kirchl genandt heilling Creuz, so Zwisch[en] Topolowaz ligt, sambt dem Paumaister khumen vnnd ersehen, von Toppolowaz sein wier auf S. (9v) Petter Nachuolgundt geen Cirquena, dem Vintana Maister Anndre Palier, vnnd Maister Hannsen Maurer, allenthalben die gelegenhait Zuersehen, aldort gelassen, vnnd wier sein noch disen tag geen Creuz ankhummen,

Den 12 Jully, alda haben wier den hauptman Ambrosy Wotnickh Eur F[ü]r[st]l[ichen] beuelch vberanntwordt, vnnd nachuolgundt, sambt den Teutschen khnechten fuer vns frue erfordert vnnd Inen der Röm[ischen] Kay[serlichen] M[ajestät] Patent vorgelesen, vnnd Eur F[ü]r[st]l[iche] D[u]r[ch]laucht] als Ieren Khriegs Herrn offentlich ankhündet, alßdann den articlbrief nach lenngs füergehalten, Sy darauf schweren lassen vnnd gemustert, vnnd ausser der newen aufgenummen khnecht die andern wolgerüst vnnd wol bewört erfunden, ist daneben herrn Obristen Leuttenandt vnnd Hauptman daselbst durch vnns angezaigt worden, die vntauglichen Khnecht wid[er]umben auß Zuthuen, vnnd anndere an die Stat aufzunemen,

Item sohaben wier die Woywoda, sambt Ieren Haramien Zu Topoloaz, Zu St. Petter, Cirquena, Gradaz Zeitlichen frue geen Creuz anzukhummen beschieden, wie Sy dann beuolhener massen, dahin erschinnen, Haben (11r) wir die Woywoda sambt Ieren Haramien alda Zu Creuz auch erfordert, vnnd Inen samentlichen der Röm[ischen] Kay[serlichen] M[ajestät] Patent verlesen, vnnd Eur F[ü]r[st]l[iche] D[u]r[ch]laucht] offentlich Publiciert, Alß dann Inen Ieren gestelten Articl brief angezaigt, vnnd Sy nachuolgundt darauf schweren lassen, Vnnd dann Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] gehorsam brief gleichermassen auch verlesen, vnnd daß Sy Herrn Obristen Leuttenandt gehorsam sein sollen, vermeldt, welches Sy Sich gantz willig Zu thuen erbotten, darauf haben wier Sy gemusstert, khainen abgannng, sondern wolbewört erfunden, vnd wid[er]umben auf Ier geordneten stell Zu Ziehen beschied[en], vnd abgefertigt,

Item so haben wier auch alda des Herrn Khlegowitsch 50 zu Hussarische Phärdt, der Röm[ischen] Kay[serlichen] M[ajestät] Patent füerhalten, vnnd Eur F[ü]r[st]l[iche] D[u]r[ch]laucht] offentlich Publiciert darneben Inen daß Hussarn Reutter recht auch verlesen, vnnd Sy volgunts darauf schweren lassen auch Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] gehorsam brief vorgehalten, den Sy alßdann gemusstert, vnnd khainen abgang erfund[en], (11v)

So haben wier auch des Kochers Fannen Arttowosier alda gemusstert, vnnd wid[er]umben geen Waraßdin Zu Ziehen beuelhen, wie Sy dann vom herrn Obristen Leuttenandt dorthin beschieden worden sein,

Ernreichs Steinpeiß Artowosier Fannen den hab[en] wier auch alda Zu Creuz daß reutterrecht füergehalten, auch ebensofaals Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] gehorsam brief verlesen, Darauf Seine mit reutter auch ein vnnderredt genumen, vnnd alß dann füerkhumen, daß Sy auf kain khuerze Zeit mit solcher besoldung diennen khündten, aber wen wier Inen Zuesagten, auf Iar vnnd tag, daß Sy diennst wuerden haben, wolten Sy Sich inschwuer einlassen doch wouern man Sy auf anndere granizen gebrauch[en] wuerde, begerten Sy auch merere besoldung Zw dem brachten Sy an, aigenntliches wessen, wann Inen Ier besoldung angeen solle, Verrer wolten Sy auch erinnerung haben, wo Sy mit Ieren Pfarnten gewiß diennen vnnd bleiben solten, auf daß Sy Sich mit Hey, Strey, Stall vnnd fueterungen einrichten khündten, Darauf wier Inen wid[er]jumben (12r) Zur antwort geben, Das wier Sy auf Iar vnnd tag mit Diennsten nit gewiß vertrössten khundten der neu aufgerichte Khriegsstadt stüende wol auf Iar vnnd tag, aber wier sein des verhofens Ier F[ü]r[st]l[iche] D[u]r[ch]laucht] werden ditz faals kain verand[er]ung füernemen, Merere besoldung[en] khundten wier Inen mit Zuesag[en], vil weniger verwillig[en], od[er] wann Ier besoldung angeen solle, So hetten wier entgeg[en] vernumen, daß Sy mit Ieren Phärdten vngleich an die graniz khumen sein, sy Solten aber solches bey Ewr F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] anzubring[en] vnnd anzuhalten nit vnd[er]lassen, Vber daß, so sollen Sy Sich auch Ierer aufgerichten bstallung nach verhalten, vnnd wohin Sy Eur F[ü]r[st]l[iche] D[u]r[ch]laucht] verordnet, Es wäre auf welche granizen es welle, sollen Sy gehorsam laissten, vnnd ohn welcher stell Sy verbleiben sollen, daß wierdt innen innerhalb 14 tag[en] ankündt werd[en], Auf dits haben Sy verhardt bey Ierer vorig[en] maininung, vnnd auf Reutterrecht wöllen Sy gern schwören, vnnd (12v) gehorsam laissten, wohin mann Sy bedurfftig gebrauch[en] Zulassen, allein daß Sy mit merer besoldung, wie auch die in Crabatten füergesehen werden, Inn dem wier Sy wid[er]jumben auf morg[en] frue beschiden, vnd also den 13 Iully haben Sy den schwuer gethon vnnd volgunts darauf gemusstert, darundter merer thail hussärn, innen wol darneben anzaigt Sy solten Sich annd[er]st bekhlaiden, auch mit rüstung[en] füersehen, auf daß Sy den Arcubusiern gleichformig weren, Zaigtn Sy verrer an, die khlaidung schlueg khainnen mann, Sy wolten aber alles daß ienig thuen, was ein annd[er] neben Inen thuen solt, sunssten sindt Sy wol mit Ieren lanngen vnnd khuerzen rorn versehen gewest,

Alda Zu Creuz haben die beuelchs leutt, vnnd dienstleutt vast gebetten, nach dem Sy in dem haubt fleckhen nuer ainen ainigen Prunn hetten d[er]selb wer wid[er]jumb eingefallen, Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] gehorsamist anzubring[en], Damit ein Paugeldt geordnet, vnnd solcher Prunn wid[er]jumb zugericht (13r) werde, Haben auch verner angehalten, Nachdem Inen die Zwo Portten, so von Holzwerch sein gar erfault, auf daß Inen, in feindts gefar in schad[en] bechech, damit solch Zwo Portten gemaurt, vnnd gewelbt wuerden, auf daß mann oben angwal herumbgeen khundten, Dieweil wiers dann erfunden daß es ein grosse vnnd hohe notturfft, daß bey Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] anzubring[en] auch nit vnnd[er]lassen wöllen, was aber sunssten daß annd[er] gebew antreffenndt, in selben der Paumaister Vintana, Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] in allem relation thain wierdt,

Den 13 Iully sein wier widerumben von Crewz verruckht, vnnd Zu Loretschin des herrn Ratkhi 50 hussarische Phardt erfunden, Inen d[er] Röm[ischen] Kay[serlichen] M[ajestä]t Pattent füergehalten, nachuolgund der hussarn Reutterrecht verlesen, vnd Inen den schwuer Zu thuen vermeldt, daß Sy alles volzolg[en], Volgunts Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] gehorsam brief (13v) auch, an khinndt haben, darauf wier Sy alß dann gemusstert, vnnd von dannen ist Herr Obrist Leuttennandt Zum Lanndtag geen Agramb verraist, vnnd wier verrer vnns auf Ibanitsch begeben,

Den 14 haben wier den Hauptman Hansen Panawitsch Zu Ibanitsch für vnns frue erford[er]t, Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] beuelch schreiben zuegestelt, Alß dann den Teutschen kh-

necht, der Kay[serlichen] M[ajestät] Patent verlesen, auch Inen den articlbrief füergehalt[en] volgunts darauf schweren lassen, vnd vber daß Eur F[ür]stl[ichen] D[ur]chlaucht[en] gehorsam brief neben vermeldt in dem Sy allen volg thunen, zuegesagt, nach solich[en] fürtrag[en] allen haben wier Sy gemustert

In dem ist der Woyuoda vom Heiligen Creuz vnnd der, aus den Closter Iwanitsh auch khumen, haben wier denen sambt den andern woyuoden Zu Ibanitsch sametlichen, auch daß khayserlich Patent füergehalten, Inen Ieren fürgestellten articlbrief verlesen, vnd Sy (14r) schwören lassen auch Eur F[ür]stl[ichen] D[ur]chlaucht[en] gehorsam brief angezaigt, daß Sy in allem Sich guetwillig anerbotten, darauf wier Sy gemusstert, vnd wied[er]umb[en], an Iere stell geordnet, allein der Woywoda Zum Heiling Creuz hatt gebetten, man solte Im mit Seinen khnechten vberlegen, dann Er habe nun etlich Iar mit seinen khnechten mit grosser gefär aldortten gediennt den dieselb khirchen ganz offen vnd Ploß, Wiewol wier Ime Zuegesprochen, So hat Er sich doch verwilligt, wouern man Ime mit gebew besser versichert, so wolt Er noch ein Iar verbleiben, darauf wier Ime Zur antwortt geben man werde gewiß Pauen, darzue wier Zuen anfang, vnnd damit Er dessto mer herz hab[en] vnnd spüeren müge, daß man Pauen wölle, 100 Taller Dem Hauptman Panawiz dasselbig gebew fürzunehmen, Zuegestelt, vnnd also noch aldortten lennger Zudiennen, vnd Zuuerbleib[en] begert, Hatt Er angezaigt, wann Er nuer (14v) versichert welle Er gern Diennen, Dieweil dann an derselben wacht daß ganz haubtstückh gegen Iwanitsch gelegen ist, auch nit ein grosser vncoosten aufgeen wierdt, vmb dieselb kirchen ein Zaun herumb zu fieren, Darmit Sy dessto sicherer wern, solches wierdt Eur F[ür]stl[iche] D[ur]chlaucht[en] g[nedig]st zuuerordnen, vnd anzubeuelhen wissen, wie es auch sunst mit dem gebew Iwanitsch geschaffen auch wie man Gofniz Zuerichten solle wierdt der Paumaister Vintana Eur F[ür]stl[ichen] D[ur]chlaucht[en] allen bericht anzaig[en],

Nachuolgundt haben wier Des Hansen Bersay 50 hussarische Phardt, auch der Röm[ischen] Kay[serlichen] M[ajestät] offen Patent füergehalten, vnnd daß Hussarn recht, verlesen, vnnd volgunts den schwuer thunen lassen, auch Eur F[ür]stl[ichen] D[ur]chlaucht[en] gehorsam brief ankündt, in dem Sy allen Volg Zu thunen versprochen, auf dises haben wier Ime auch mit Seinen Phardten gemusstert, vnnd ohne abgannng wolgerüster erfund[en] (15r)

Volgunts haben wier des Pridttwitsch 50 Arcuwusier Phärdt musstern wellen, so ist aber Er Pridttwitsch vnnd Sein Leuttenandt, in einen vngleich[en] verstandt gewesen, vnnd daß Sy den fannen nit fliegen lasen, haben wier Sy auch nit musstern wellen, sondern Zuerhör auf Herrn Obristen Leuttenandt angestellt, aber nichts dessto mind[er] die Phärdt mit Ieren rüstung[en] ersehen vnnd für vber reiten lassen, vnnd ausser Sein des Hauptman Panawitz sechs Phärdten, vnd Sein des Pridttwitsch Fennd[er]lich der noch Zu wienn mit 3 Phardten khranckh ligen soll, sunst mit den Ain vnnd vierzig Phärdten, mit guetten rossen vnnd Püchsen ersehen, Allein daß auch der mangl daß etliche Hussarn Hierundter gestelt, doch haben Sy Arcuwusier griene rückhel an, begerten auch Zuwissen, wann Inen Ier Mo[natlich] angeen soll, weil Sy auch vngleich an die graniz erschinnen, Haben wier Sy ebensfaals auf Eur F[ür]stl[iche] D[ur]chlaucht[en] anzubring[en] gewisen,

Mitt dem Hauptman Panawitsch, haben wier inhalt (15v) Eur F[ür]stl[ichen] D[ur]chlaucht[en] g[nedig]sten auferleg[en], von weg[en] der sechs Phärdt handlung gepflegt, aber Herr Obrist Leuttenandt des gantzlichen wid[er]ratten, daß man 6 Teutsche khnecht vnnd 8 haramia für dieselben 6 Phardt im Khriegsstadt abthuen solle, sonder Er Obrist Leuttenandt hatt lautter anzaigt, daß Er Panawitsch mit 5 hussarn Phärdten, wie mann Ime die Zuor besoldt als nämlichen Ain Mo[nat] 20 f gannz wol vnnderhalten vnnd außkhumen khann, Mann solle es den and[er]n Haubtlautten als dem Ambrosy Wattnickh Zu Creuz vnnd Hannsen Kheller Zu S. Geörgen schloß in dem neu angeordneten Khriegsstadt auschnit außthuen, solte es aber beschehen, wuerde khai-

ner verbleiben wöllen wann Inen solche Phardt nit passiert sollen werd[en] sonnderlichen Zu ie-
zigen gefarlichen Zeitten daß Sy nuer Zu ruckh diennen solten, Auch verrer angezaigt, daß Eur
F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] vnnd[er] den Hauptleutt[en] ein gleichait erhalten solle, dann sun-
ssten allerlay mißverstandt, bey den haubtleuten erwachsen vnnd erweckt wuerde, Nachdem
wir aber von (16r) Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] desstwegen kainen beuelch, haben wier auf
ansprechen herrn Obristen Leuttenandt solches Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] vmb dersel-
ben g[nedigs]ten resolution anzubring[en] nit vnnd[er]lassen wöllen, dieweil wier aber biß dato ein
ersparung im Khriegsstadt erfunden, Haben wier Den Panawitch die sechs Phardt Arcuwusier
besoldung, wie Ime solches Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] g[nedig]st in Grätz verordnet ha-
ben, dem Khriegs Zallmaister dises verstrichnen Mo[nat] außzubezallen auferlegt, Darneben
haben wier auch dem Pridtwitsch anbeuolhen, daß Er Seiner anzal Arcuwusier Phardt völlig
aufnemen, vnd Sich darmit gefast machen solle, daß Er auchalso versprochen,

Item so sein die Khnecht Zu Agramb in d[er] besazung alle Zeit Zu der Mussterung geen
Iwanitsch erford[er]t worden, Nachdem Sy aber iezo mit dem geschüz aldort[en] Zu thuen, auch
Zuerichten helffen, hatt herr Obrist Leuttenandt Sy daselbst verbleiben lassen, vnnd Sein also
durch vnns nit erford[er]t oder gemustert werd[en],

Den 14 Iully sein wid[er]umben von Ibanitsch (16v) Zum Nicolitsch geen Wotkhowitsch vber-
nacht, den 15 geen Wissagg vnnd auf Remettyviz vnnd geen Waraßdin, vnnd wie wier alda Zu
Wissagg waren, haben vnns die Castelanphi gebrüeder Irrer armen leutt nott vnnd obligen ange-
zaigt vnnd seidt, daß Inen Iere 10 Phärdt vnd 10 khnecht abgethon worden, daß Inen die wallchen
od[er] Martalosen grossen schaden Zuefüegten, Fünff tag Zuuor hetten inen die Martalosen ein
Peyrin, die mit Inen nit geen hatt wellen, wie Sy gefanng[en], Sy es nid[er]gestochen, vnnd disen
tag alhin wier khumen wären hatten Sy Zu nagst auch angegriffen, vnnd etliche P[er]sonen
gefang[en], Sy vnnd Iere vnnderthonen haben Inen nachgesetzt die gefanngnen wid[er]umben
erledigt, aber des grossen vngewitter vnnd regn halb abgetriben, daß Sy Inen verrer nit nach iagen
khünnen, bitten also gehorsamist, Eur F[ü]r[st]l[iche] D[u]r[ch]laucht] wöllen Inen ein 20 Haramia
aus dem Khriegsstadt dorthin Zuhalten verordnen, wouer es nit beschiecht sein Sy auch des ver-
mügens nit, solche khnecht in besoldung (17r) Zuerhalten, Sunstten wuerden Sy vnnd Iere vnd[er]
thonen in khuerzer Zeit verd[er]bt vnnd verfuert, die straß wuerde auch ganz vnnd gar vnsicher
werden, wie man ohne daß onhe belaidtung nit sicher raisen khan, Auf dises Ier vleissig anhalt[en]
haben wier Inen Zur annttwort geben solch Ier gehorsamist begern, bey Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]
r[ch]laucht] Vnnderthenigist anzubringen, vnnd d[er]selben erclarung od[er] resolution Zu erwart-
ten, Herr Obrist Leuttenandt hatt vns gleichwol auch darneben Zuuor anzaigt, Ier der Castellam-
phi Schloß Wissagg wär ein Zimblich vesst Hauß, sonnderlich mit wasser gräben, wie wier dann
solches Zum öfftermaln ersehen, solte es in der Feinnde Henndt khumen wuerde mann die mit
beschwärlichen vncossten daraus treiben, Hatt souil geratten, man solte ein 15 oder auf daß we-
nigist 10 Haramia dahin legen, solches Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] gehorsamlich[en]
anzubring[en] nit vnd[er]lassen wellen,

Wie wier den 15 Iully geen Waraßdin ankumen (17v) hatt Zuuor Herr Christoff vgnadt
Freyherr Baan im Windischlanndt, bey Seinem Burggraffen vnnd dem Wachtmaister verlassen,
wie Er Zum Lanndtag auf Agramb verraist, Wann wier als Eur F[ü]r[st]lich] geordnete Commis-
sary hinkumen, vnns von stundtan ansprech[en] sollen wer vns anbeuolhen in sein Schloß vnnd
Hauß Zu greiffen, das geschüz ohne vorwissen Seiner heraus Zunemen vnnd vnnsres gefallens
darinnen Zu regiern, Dann solch gschloß vnnd Hauß wer Ime sambt der Stadt von Ier Rom[ishen]
Kay[serlichen] M[ajestät] vertrautt, vnnd niemandt annd[er]n einzulassen auferlegt, so habe ge-
dachter herr vgnadt vernumen, wie daß die Teutschen khnecht vnnd Haramia schwören sollen,
daß wölle Er ausser Seines vorwissen, vnnd daß Sy Ime auch gelübt were nicht Zuelassen od[er]

Zuegeb[en], vnnd solches vnnß anzuzai[en] beuolh[en], vnnd sollen also mit der beaidigung, vnnd Mussterung still halten, biß daß Ier h[err] von Agramb vom Lanndtag widerumben geen Waraßdin ankhumen wer,

Wiewol wier solch Ier anbring[en] schriftlich Zu vber (18r) geben begerdt, Haben Sy Sich Dessen verwid[er]t darauf haben wier den abgesandten Zu antwortt geben daß ganz Khriegs wesen vnnd Administration sey von der Rö[mischen] Kay[serlichen] Ma[je]st[ät] [*et cetera*] Eur F[ür]r[st]l[ichen] D[ur]ch[lauch]t als vnnserm g[nedig]sten herrn, sambt allen Khriegs volckh vnnd geschüz, Zu regiern vnnd Zu gehorsamen übergeb[en], Vber daß gehört d[a]ß geschüz im Schloß Waraßdin nuer der Rom[ischen] Kay[serlichen] May[estät] vnnd aber der merer thail einer E[h]r[samen] La[ndschaft] in Steyr Zue, Wier hetten aber solches herauß Zu Ziehen nit beuolhen, Halten aber gannzlich[en] darfür, daß Eur F[ür]r[st]l[iche] D[ur]ch[lauch]t solches herrn Obristen Leuttenandt auferlegt werden haben, khenndten Inen auf den ersten articl khein and[er]n bschaidt erthailen, den anndern articl haben wier mit dem inhalt vnnserer Habenden Instruction verantwortt, in ansehen, die Rö[mische] K[a]y[serliche] Ma[jestät] daß ganz windisch vnnd Crabatisch Khriegswesen vbergibt, vnnd Eur F[ür]r[st]l[ichen] D[ur]ch[lauch]t vertrautt, so ist entgegen auchbillichen, daß solch Khriegs volckh Eur F[ür]r[st]l[iche] D[ur]ch[lauch]t für Ieren Khriegs herrn erkenne, (18v) vnnd denselben schwörn thue, Haben khainen and[er]n beuelch, daß Sy anndern schwören sollen, Zw dem khinndten wier auch auf den herrn Vngnadn nit verziehen, wier wern ohne daß lanng von unsern dienst[en] abwösigg, Zu den hetten vnns Eur F[ür]r[st]l[iche] D[ur]ch[lauch]t auch auferlegt, mit ersten nach Grätz vns Zu befüerd[er]n, Auf dises alles haben wier den Teutschen Wachtmaister, so in Eur F[ür]r[st]l[ichen] D[ur]ch[lauch]t besoldung angezaigt daß Er die Teutschen khnecht vnnd Schloß haramia strags Zeitlichen Zusammen fordere, wier wolten dem ienig[en] was Eur F[ür]r[st]l[iche] D[ur]ch[lauch]t vns g[nedig]st anbeuolhen volziehung thuen, Hierüber Zaigt d[er] Burggraff Tschurat weiter an, Das Ime herr vngnadt lautter angezaigt, wouern die khnecht Ime auch nit schwören, vnnd daß es also gehalten wer wie von alter heero, so soll Er khain Teutsch[en] khnecht od[er] Haramia in daß schloß einlassen, Wier geben Ime wid[er]umben Zuuersteen, daß wier auß vnserer Instruction nit schreiten khünnen, sond[er]n denselben volziehung thuen müessen, beschiecht vns in diesen ierrung, so müesse d[er]selb solches (19r) bey Eur F[ür]r[st]l[ichen] D[ur]ch[lauch]t die verantwortung trag[en] Den 16 Iully haben wier Die Teutschen khnecht wie Zuvor, für daß gschloß herausser erfordert, der Ro[mischen] Khay[serlichen] Ma[je]st[ät] Pattent offentlich fürlesen, vnnd vorgehalten, nachuolgundt den articl brief vnnd Sy darauf Eur F[ür]r[st]l[ichen] D[ur]ch[lauch]t schweren, vnnd alßdan Eur F[ür]r[st]l[ichen] D[ur]ch[lauch]t General Pattent herrn obristen Leuttnandt gehorsam Zu laisten, auch ebensfals verlesen lassen vnnd alßdann die musterung[en] füergenumen, Wie wier die gemusstert, haben wier Inen wid[er]umben in daß gschloss An Ier geordnete stell Zu Ziehen auferlegt, vnnd entgeg[en] die bestelten Haramien, auch herausser Zu Ziehen begerdt, vnnd Eur F[ür]r[st]l[ichen] D[ur]ch[lauch]t beuelch schreiben fürhalten wöllen, In dem sein die Haramia auch khumen, Haben wier Inen gleicher massen alles nach lenngs anzaigt vnnd Eur F[ür]r[st]l[ichen] D[ur]ch[lauch]t den schwuer thuen lassen, auch volgunts gemusstert, vnnd wid[er]hinein in daß schloß dahin Sy gehörig, anbeuolh[en], Vnnd wie wier in (19v) daß Losamennt khumen, kham d[er] Wachtmaister wider, vnnd Zaigt vnns an daß der Burggraff vnnd Hoffrichter, daß Inner gschloß versperdt, khainen khnecht, od[er] haramia hinein lassen will vnnd vmb Sein des herrn vngnaden dienner vnd vnnderthonen geschickht, in daß gschloß werhafft zu khumen, vnnd der khnecht auch haramia sach[en] alles herausser Zu thuen beuolh[en], hierüber schickht[en] die khnecht vnnd Haramia Zu vnns vnnd begerten wessen Sy Sich verhalten sollen, gaben wier Inen wid[er]umben Zu antwortt weil man Sy nit hinein lassen will, so solten Sy dieweil heruorn verbleiben, auch ganzlichen mitler Zeit Zue rhue sein, dann wier solches Eur F[ür]r[st]l[ichen] D[ur]ch[lauch]t

r[chlaucht] fuerd[er]lich[en] anbrimgen wolten, desselben beschaidts Zuerwart[en] Vnnd als Sy an vnns begerdt, was Sy Sich mit der wacht verhalten sollen, Inen wid[er] die antwortt geben, wie Sy es Zuuor, also solten Sy es auch noch halten,

Aber nicht dessto mind[er], haben wier Dem Burggraff fuer vns erford[er]t, vnnd angezaigt, Er solte Eur (20r) F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] geschworn Khriegs volckh daß Thor nit vor Inen Zuespern wenn auch nit feindt, sonnd[er]n hierinen Iere Züg vnnd wacht verrichten lassen, wie es Zuuor iederzeit gebreuchig gewest ist, auch nuer so lanng biß daß Herr vngnadt selbst alhin khumb, in dem wier nichts erlang[en] müg[en], sonndern angezaigt Er müesste Seines herrn beuelch nach khumen,

Den 17 Iully haben wier die drey Woywoda als Lubring, Topliz vnnd Remettiniz sambt Ieren haramien, geen Waraßdin Zeitlich anzukhumen, erford[er]t, wie sie erschienen, haben wier Inen gleichesfaals der Ro[m]ischen Kay[ser]lichen M[ajestät]t Pattendt fuergehalten vnd den Articl brief verlesen, volgunts darauf Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] schwören lassen, vnd alßdann Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] gehorsam brief auch anzaigt, Darüber gemustert vnnd khainen abgang befund[en] [*et cetera*] Item nachuolgundt⁶⁰ haben wier der ganzen Mustterung abzellung an die handt genumen, darin khainen abgang erseh[en], allein daß nach inhalt (20v) des neu aufgerichteten Khriegsstadts Teutsche khnecht vnnd haramia auf Zunemen sein, wie wier auch die ersparung allenthalben erfund[en] daß weist diser extract No. 3 auß,

Den 18 Iully haben wier vnns wid[er]jumben von waraßdin heraufer Zu raisen begeben wöllen so schickhte herrn Obristen Leuttenandt haußfrau Zu vnns, Patte vnns wier sollen auf Ieren herrn Verziehen, Dann Ier ein schreiben Zurkhumen, das Er Herr Obrist in vill sachen mit vnns Zu Seiner ankhunfft welche vmb Zwo vhr nachmittag Zu hoffen, Zu reden hette vnnd nit verraisen solten, In dem wier auch verzogen, vnnd wie herr von Hallegg ankhumen hatt Er vnns sein merer außrichtung ein Landtag Zu Agramb, vnnd anbring[en], mündtlich angezaigt, wie Er dann solches Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] auch gehorsamlichen Zuegeschriben wierdet haben,

Den 19 Iully wolten wier Zeitlichen, hinweg von Waraßdin, so ist aber herr Christoff, vngnadt in der nacht alhin khumen, vnnd die Thor lennger alß Zwo stundt am morgen als (21r) anddern Zeit, vnaufgethoner versperdter verhalten, die Burger vnnd Andere verschimpflichen daruon geredt, daß Er Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] Commissary versperen solte, Er schickhte alßdann Sein Burggraffen auß dem geschloß herrausser, Zu vnns in die Statt, wier solten hinein Zu Im in das schloß khumen, od[er] Er wolte aber heraus, vnnd mit vnns von sach[en] reden, Haben wier allerlay bedenken halb nit Zu Im hinein wöllen, Innsond[er]hait weil wier in namen Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] solche Commission, verrichten, Ime herrn vngnadt nachgeen, vnnd Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] reputation ohn ein ortt stellen sollen, vnns bey Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] nicht verantwortlich[en] sein wellen, vnnd daneben Zuuerschonung aller merer erweiterung des schimpfs Zu Ime in daß schloß Zu khumen vnnd erlassen, vnnd weil auch Zu gleich Obrist Leuttenandt bey vnns in der herberig war, vnd noch allerlay abzuhandlen hetten, haben wier dem herrn Vngnaden Zue entpotten, wier khündnten auß vnmues, auch (21v) daß wier vnns nach Grätz befüerd[er]n sollen, hinein Zu Ime nit erscheinen, hetten vnns auch solcher vngebüerlichen der Statt versperung[en], der bey Ime mit nichte versehen, Müessen auch solches an Eur F[ü]r[st]l[iche] D[u]r[ch]laucht] gelangen lassen, Hieruber schickht Er Seinen Burggraffen wid[er]jumben herauß vnnd ließ vnns anzaig[en], Er wer Ier Khay[ser]lichen Majestät]t verphlicht, solches hauß vnnd stat Sey Ime vertraut, vnnd hette Sich khaines weegs versehen, Sein P[er]son auf die seiten Zu stellen, die besazung in die glüb Zune-

⁶⁰ Pisar je zaboravio staviti potrebnu oznaku iznad drugog slova *u*, u riječi *nachuolgundt*.

men vnnd ob wier solches fuer vnns Selbs gethonn hetten, es wer auch der Rö[mischen] Kay[serlichen] M[ajestä]t beuelch nit, aber die thörr lenger versperdter Zu halten wer sein gebrauch wann Er spatthaimb khum, Er wölle solches auch Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht berichten, entgegen Zaigten wier wid[er]umb[en] an, was wier gehandelt, daß weißt vnser Instruction auss, Wier khunnden vns auch nit erinnern, daß wir darwid[er] gethan, Also hetten wier der Rö[mischen] Kay[serlichen] M[ajestä]t auch Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht gegebenen beuelch vnnd Patentt, gleich iezo, Herrn Obristen (22r) Leuttenandt, Veitten von Hallegg Sich darnach Zurichten, vnnd verhalten solle, Zuegestelt, khann also dieselben Zu ersehen begern, Also hatt Er vnns wid[er]umben Zu entpotten Er war Ier Kay[serlichen] M[ajestä]t verpflichter dienner, vnnd hette Sich annderer antwortt gegen vnns versehen, Er wiste auch den sachen woland[er]st Zu thuen, entgegen gaben wier widerumben die antwortt, hetten wier vnrecht gehandelt so solle Ers bey Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht anbring[en], alß dann werde Eur F[ü]r[st]l[iche] D[u]r[ch]laucht die entscheidung hierüber thuen, aber solche vnbilliche aufladungen vnd verschimpfungen, werden Eur F[ü]r[st]l[iche] D[u]r[ch]laucht bey dem Herrn Vngnaden, hinfüeron Zu beschehen, ganzlichen ein vnnd abzustellen wissen,

Zw dem g[nedigi]sten herr, hatt vnns der Zeugwardt windischer grannizen, einen supplicierung Zuegestelt, daß in daß Zeug hauß Zu Waraßdin vnnd andern verpesser[ungen] auch wendungen fuerzu nemen sey, wie dieselb supplication N°. 4, außweist Eur F[ü]r[st]l[iche] D[u]r[ch]laucht werden auch (22v) gnedigist verordnung hierinnen Zu thuen wissen, wier haben Ime auch wegen besser[ung] vnnd Zuericht[ung] des geschüez, das man an iezo nach Crabatten Zu fieren Vorhabenns 50 Taller durch den hoff khriegs Zallmaister Zustellen lassen,

Item so haben vnns die haubtleutt, als Hannß Glowizer Zu Copreiniz, Ambrosy Wotinckh Zu Creuz, Hannß Kheller Zu S. Georg[en] schlos Vnnd Hannß Panawitch, Zu Ibannitsch auch derselben vnnd ergebnen Khriegsleutt angesprochen⁶¹ vnnd gebetten, das Eur F[ü]r[st]l[iche] D[u]r[ch]laucht g[nedigi]st verordnung thuen wolten, das Inen Möser Zum Khreudtschüessen auf dise haubtfleckh[en] fuerderlichen überschickht werd[en], dann Inen die alten eissnern stickhl alle Zersprung[en] vnnd auß den Falkhanetl wann Sy schiessen vnnd der feinndt verhandd[en], auf einen od[er] den andern fleckhen in solch weitte nit hören khünnen, Vnnd sein ains thails also verderbt daß Sy Sich gar aufthuen, vnd die Zintlächer vasst (24r) weit außprenndt worden, Auch also der feindt daß Seinige verricht, vnnd Sy mit dem Zu Zieh[en] ein fleckhen dem annd[er]n nit Zuespring[en] oder entsezen wissen, Nachdem es dann die hohe vnnd grosse notturfft erfordert, werden solches Eur F[ü]r[st]l[iche] D[u]r[ch]laucht g[nedigi]st Zuuerordnen bedacht sein,

Zu dem gnedigister herr erford[er]t auch die grosse notturfft daß der Arcubusier, auch der Hußsarn Phärdt haubtleutt, Ier aufsehen auf dise obbestimpte vier haubtleutt, die dann die Khundtschafften haben vnnd halten, auch die verantwortung haben solten, vnd erworffen sein, Wiewol solche ansehenliche windische herrn, deß nit gern thain worden, so ist es doch Khriegsrecht, daß einer dem and[er]n ditzfals gehorchen solle, Wann daß nit beschiecht, gibt vnd Zeucht mit sich alle verwirrung[en] vnnd Zerrittligkhaitten, Solchem allen wierdt Eur F[ü]r[st]l[iche] D[u]r[ch]laucht g[nedigi]ste Wendung an die handt Zunemen wissen, Item so halten wier fuer ein sonnd[er]je notturfft (24v) Wann vnnd[er] den Teutschen khnechten oder Haramien Plaz ledig werden, daß die ersezung allemal mit des herrn Obristen Leuttenandt willen vnnd Zuegeben beschech auf daß die ersparungen, khainem and[er]n eingee, Also Ier F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht vnnd einer E[h]r[samen] La[ndschaft] in Steyr [et cetera]

⁶¹ Kod rastavljanja riječi na kraju retka *ange-gesprochen*, pisaru se potkrala greška.

So wer auch herrn Obristen Leutenandt aufzuleg[en], dieweil dem Obristen Profandt Commissary im neuen aufgerichteten Khriegsstadt auf Ime Seine verwalter vnd Khasner /die seind ohne des in Neuen Khriegs Staat nit einkhom[en]/⁶² ein besondere besoldung gemacht vnnd Passiert wuerden, auch daß man die Alten Acht Profiantd Plätz abthain, vnnd dieselben mit guetten Teutschen knechten wid[er]umben ersezen solle, auch gnedigist anzubeuelhen vnnd Zuerordnen,

Item die besazung Zu Agramb war vast guet daß Eur F[ü]r[st]l[iche] solches im Khriegsstadt specifiern liessen, was ein iedlicher fuer soldt haben soldt, auf daß man dieselben khunfftig ordentlich musst[er] Regist[er] außweissen/⁶³ Zu gleich weil (25r) es Zu Waraßdin auch die notturfft erford[er]n, vnd ob der Burggraff noch hinfüeron besoldt soldte werden, dieweil es ein E[h]r[samen] La[ndschaft] Zuuor etlich maleingestellt, vnnd wenn Er Burggraff die glüb thuen vnnd verbunden sein solle,

Zw dem g[nedig]ster herr haben vns auch etliche vnnd[er] den Arcuwusiern angesprochen, vnd and[er]le mer wann Sy auf erfordern Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht in Crabatten Ziehen sollen, daß Sy desselben Zeitlich[en] ein wissen, Sich darnach Zurichten hetten,

Wiewol wier Inen entgeg[en] angezeigt, daß es vns vnwissenndt, solte es aber bescheh[en], wuerde man Inen des Zeitlichen erinnern, Gnedigster herr es ist auch in der Hussarn von Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht gefertigten Reutterrecht einkhumen, daß vnnder vier Pfordten einhandt roß Passiert solle werd[en], dennselben articl haben wier Inen Zuerlessen ganzlichen außgelassen, Dann vnnder 50 Phärdten allwegen 12 werhaffte Personen abgang[en] werden, weil es aber Zuuor auf d[er] windisch[en] (25v) grannizen ied[er] Zeit der gebrauch gewest, daß mann khain handt roß besoldt, sonndern souil Pfordt einer gehalten, souil bewördten leutt hatt Er durch reutten lassen, bey solcher ordnung haben wiers noch, gleichwol mit müeche erhalten vnnd darbey verbleiben lassen, Derwegen will die notturfft erfordern, daß Eur F[ü]r[st]l[iche] D[u]r[ch]laucht solche hussärn gefertigt Reutterrecht vom herrn obristen Leuttndandt abford[er]n liessen, vnnd solchen articl Zuueeränd[er]n vnnd alßdann wid[er]umben gefertigter Zueschicken, auf daß Sy Sich darnach Zurichten haben,

Es hat auch Ionaß von Wilferstorff an vns Commissary Suppliciert, Nachdem Er der winndisch[en] granizen Profandtwesen, vnd auf ansprech[en] der Verordenten in Steyr guetwillig vorgestanden vnnd verricht, sein verdiennte besoldung, auch biß Zu endt des Iuny wie man daß and[er]n Khriegsvolckh außzallen thuett eruolgen Zulassen begerdt, die weil es dann ganz billich[en], nachdem Er gedient, (26r) daß er auch belonndt solte werden, Wie wier aber beyleufig vernumen, solte des iezigen Profandt Commissary Hanß Franzen Von Neuhausß bsoldung Primo Marty auch angeen, Derwegen Wier Zwayen die besoldung ausser Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht vorwissen nit khünnen verwillig[en], sonndern dem von Wilferstorff inhalt Seiner eingelegten Supplication N° 5 auf Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht g[nedigi]ste erleutterung vnnd verordnung angestellt Vnnd vertröstet haben, vnnd ob wier wol gern geseh[en] daß die bezallung vermüg beschlossener anordnung von handt Zu handt bescheh[en] so hat es doch aus allerlay verhinderung[en] auf dizmal nit sein khünnen od[er] erhalten müg[en] werd[en],

Das haben Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht Wier, auf die vnns auferladne Commission Zu erleutterung vnnsrer außrichtung, souil Sich die Zeit allenthalben begeben vnnd Zuetrag[en] auch was Sich mit gelegenhait vnd khürze der (26v) Zeit gehorsamist berichten, vnnd in vnnd[er]

⁶² Unutar kosih crta nalazi se napomena naknadno napisana sa strane.

⁶³ Unutar kosih crta nalazi se napomena naknadno napisana sa strane.

thenig khait vber geben wöllen, vnnd thuen vns Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht] Hierüber Zu derselben Lanndts fürstlichen gnaden gehorsamblich[en] beuelhen

Actum Grätz den 26 Iully A[nno domini] [15]78ten

Eur F[ü]r[st]l[ichen] D[u]r[ch]laucht]
Vnnderthanig[iste] vnnd gehorsamiste

Gotfridt Breyner
Erasm von Sauraw
Wilhelm V. Gera Auf Arnfelß (31r)

DODACI⁶⁴

Verzeichnis der Zeugheiser der windisch[en] Grenz Zu Pawen vnd Zuuerpössern, N° 4 (23v)

Iulius [15]78ten

Wollgeporne Gnnedige vnnd gebietunde Herrn Ich Er Ieder die herrenn Das alhie Zw Waraßdin die Zeughitten who die grösten Stukh steen, Vonunten ain starkhen guet[en] Poden Zemach[en] damit die Röder niht erfaulen, Zu Bedökhen und Verschlagen, Voraus Zw Creiz ein Neue Zupauen, dan man Hindertt Die Munition one schaden hab[en] mag, Desgleihen überall an der Greniz[en], Coppreiniz, Ibainitsch, Aggramb, auch von Nätten Zu Pessern vnd Bedökhen, Soliches hab ich E[uer] G[nedigkei]t [et cetera] vnnd herrschafften vnnangezaigten nit verhalten Damit Die herrnen wisen dem herrn Pauzallmeister od[er] Paumaisster Verordnung Zethuen, Damit Soliches möcht Fiderlichen Gemahnt werd[en].

E[uer] G[nedigkei]t vnd her[schaff]t[en] gehorsamer
Dominico Condata
zuigbardt
zeugwart⁶⁵ (23r)

⁶⁴ U relaciji se spominje pet dodataka, no uz spis je sačuvan samo jedan, četvrti, čiji prijepis donosimo.

⁶⁵ Dopisano kasnijom rukom.

PRIJEVOD

26. srpnja 1578.

Dvije relacije⁶⁶ povjerenika odaslanih na Slavonsku i Kanišku krajinu obznaniti Vašu Presvjetlost⁶⁷ itd. (1r)

Relacija

Izabrani povjerenici Vaše kneževske Presvjetlosti i časnih staleža u Štajerskoj, koji su izaslani u svrhu obzanjivanja gorespomenute Vaše kneževske Presvjetlosti kao vrhovnog, generalnog vojskovođe, ovdje su pokorno predali svoj izvještaj.⁶⁸ 28. srpnja 1578. (1v)

Vašoj kneževskoj Presvjetlosti preporučamo se svojom poniznom i pokornom službom, prije svega najvećim mogućim trudom itd.

Milostivi gospodine, nakon što smo prvog srpnja stigli u Varaždin, tamo smo se zadržali do osmoga ovog mjeseca, cijele se dane nadajući i iščekujući dolazak gospodina Franza von Poppendorfa, predsjednika Dvorskog ratnog vijeća Vaše Presvjetlosti. Pošto, pak, spomenuti gospodin von Poppendorf, zbog neočekivanih i vrlo važnih predstojećih poslova Vaše kneževske Presvjetlosti, nije mogao doći, po naredbi Vaše kneževske Presvjetlosti, šestoga, također ovog mjeseca srpnja, došao je ovamo u Varaždin gospodin Gebhardt Peuscher. Idućeg dana najprije nam je predao instrukciju, zapovijed i patent Vaše kneževske Presvjetlosti za obzanjivanje⁶⁹ Vaše kneževske Presvjetlosti kao vrhovnog zapovjednika vojske namještene na Slavonskoj krajini. Sve smo to primili s doličnim poštovanjem (2r) i odmah potom predali pismo s ovlastima i zapovjedima Vaše kneževske Presvjetlosti gospodinu glavnom zapovjedniku⁷⁰ gospodinu Veittu von Halleggu. Idućeg dana, tj. 8. srpnja, odlučili smo krenuti za Koprivnicu i sa sobom povesti zastavu Kocherovih arkebuzira. Došavši tamo, 9. srpnja krenuli smo iz Koprivnice u tvrđavu Đurdevac. Tu smo pred njemačkim pješacima, kao i pred vojvodama i haramijama, javno pročitali i obznanili javni patent⁷¹ Rimskog Carskog Veličanstva, kojim Njegovo Carsko Veličanstvo opunomoćuje Vašu kneževsku Presvjetlost za upravu slavonskim i hrvatskim vojnim poslovima. Također smo kapetanu Hansu Kelleru predali pisanu zapovjed Vaše kneževske Presvjetlosti. Nakon toga smo im pročitali pravilnik⁷², a unovačeni su nakon toga prisegnuli Vašem kneštvu. Odmah nakon prisege njemačkih pješaka i haramija na isti smo način javno pročitali javni patent Vaše kneževske Presvjetlosti, kojim im Vaša kneževska Presvjetlost ponovno određuje i postavlja (2v) gospodina Veitta von Hallegga za glavnog zapovjednika, da mu u ime Vaše kneževske Presvjetlosti daju i iskažu svu pokornost, našto su mu se svi podređeni pokorno stavili na raspolaganje. Potom smo izvršili smotru⁷³ i nismo našli nedostatka.

⁶⁶ U prijevodu ostavljamo riječ relacija (*relation*) jer se radi o specifičnoj vrsti službenog dopisa (postoje i razni drugi, poput instrukcije, propozicije, rezolucije, duplike, triplike, itd.), a ne izvještaju (*Bericht*) ili pismu (*Brief, Schrift*).

⁶⁷ Vaša kneževska Presvjetlost ili Vaša Presvjetlost je nadvojvoda Karlo Habsburški.

⁶⁸ *Ausrichtung* ovdje prevodimo kao izvještaj, kao pojam najprikladniji sadržaju dokumenta.

⁶⁹ *Publication*

⁷⁰ *Obrist Leutnant*

⁷¹ *Patent*

⁷² *Artiklbrief*

⁷³ U originalu se nalazi izraz "*Musterung*". Pošto *muštranje* kao eventualni doslovni prijevod ovog termina ima u suvremenom hrvatskom drugačije značenje od izvornog, u nedostatku prikladnijeg izraza koristit ćemo termin *smotra*, kao značenjski najbliži hrvatski izraz.

Premda su tvrđavske haramije i straža trebali biti otpušteni prema novosastavljenom Vojnom proračunu,⁷⁴ ipak je gospodin glavni zapovjednik savjetovao da se to trenutno nikako ne učini jer bi usred ovih opasnih zbivanja više njih trebalo smjestiti u tvrđavu nego otpustiti. Stoga smo ih zadržali i dalje, prema prijašnjoj rezoluciji i naredbi Vaše kneževske Presvjetlosti. Zatim smo također pregledali tvrđavu i mjesto te što od ruševnih zgrada postoji u njemu. Nadalje, što bi tamo trebalo poduzeti i poboljšati, o čemu će voditelj gradnje⁷⁵ Vintana podastrijeti izvještaj i relaciju te sve zabilježiti prema dobivenoj zapovijedi. Istog smo se dana vratili natrag u Koprivnicu.

Dana 10. srpnja predali smo zapovjedno pismo Vaše kneževske Presvjetlosti kapetanu Koprivnice (3r) Hansu Globizeru. Tamo smo njegovim i husarskim konjima Pette Lassla, svakom plemiću posebno, javno pročitali javni patent Rimskog Carskog Veličanstva, kojim Njegovo Rimsko Carsko Veličanstvo opunomoćuje Vašu kneževsku Presvjetlost da upravlja slavonskim i hrvatskim vojnim poslovima. Kad smo im potom predočili husarski konjanički red⁷⁶, posavjetovali su se i zatim došli s dugim izlaganjem. Dosad je u tom konjaničkom redu stajalo da stalno trebaju biti na svojim položajima s dobrim momcima⁷⁷ i konjima, što oni ne bi mogli izvršavati uz tako niske plaće. Naime, sada nije kao prošlih godina, zemlja je trenutno skoro opustošena, pogotovo s gubitkom Sigeta, jer je Ugarska krajina, iz koje su prije, tijekom cijele godine, preko Drave dobavljali hranu za stoku, sada opustošena i ugrožena i ukoliko (3v) im se ne da veća plaća, oni neće moći uredno služiti, a još se manje tamo uzdržavati. Osim toga, još su se žalili da imaju konje dobre poput arkebuzirskih i da su jednako dobro naoružani pa zašto bi dobivali manju plaću. K tome, puno ih je iz njihovih redova primljeno u arkebuzire, koji su prije za jednog konja primali četiri guldena, dok sada dobivaju osam, a nisu bolje naoružani nego prije. Stoga se pouzdaju da bi i njima mogla uslijediti takva plaća. Također su istaknuli da arkebuziri svojim momcima daju veće plaće nego oni te im ovi otkazuju službu i prelaze služiti arkebuzirske konje. Sve u svemu, redom su iznosili slične žalbe, ali smo ustrajali u tome da nije u našoj moći povisiti im plaću, da ćemo njihove pritužbe prenijeti Vašoj kneževskoj Presvjetlosti (4r) i da bi, nakon što su saslušali konjanički red, trebali prisegnuti. Povrh toga, na naše daljnje uvjeravanje, ispunili su svoju dužnost te čak ponudili da s njihove strane neće uzmanjkati ništa potrebno za opsatanak voljene domovine.

Budući da nam je Vaša kneževska Presvjetlost u instrukciji milostivo naredila da se u najvećoj mjeri potrudimo pregovarati s kapetanom Hansom Globizerom ne bi li svoj stolni trošak⁷⁸ prepustio drugim zapovjednicima radi poštene jednakosti, na tome smo marljivo i ustrajno nastojali. Ipak, od njega nismo ništa uz mogli dobiti, nego je priopćio da ga se milostivo ostavi pri dosadašnjem postavljenju i sastavljenoj instrukciji.⁷⁹ Na to smo mu odgovorili da bi to izmijenilo cijeli vojni proračun te da, dakle, ne bi trebao na tome inzistirati.

On je opet zatražio da pokorno zamolimo Vašu kneževsku Presvjetlost (4v), da nakon što je tako dugo i, nada se, vjerno služio, da ga Vaša kneževska Presvjetlost milostivo izvoli ostaviti pri onom što mu je propisano te naredi da se njegova izostala plaća isplati iz ušteda. Ovaj njegov udio prema postavljenju i instrukciji, odnosno plaću koju mu još uvijek izostaje, što sa sobom nosi

⁷⁴ U originalu *Kriegsstadt*. Prevodimo ga kao "vojni proračun" jer donosi broj vojnika po utvrdama, jedinicama i rodovima vojske s njihovim plaćama, a smisao mu je utvrđivanje i praćenje troškova Vojne krajine.

⁷⁵ *Baumeister* (prevodimo ga kao voditelj gradnje) je u ovom kontekstu osoba koja upravlja, osmišljava i nadzire sve građevinske poslove na Vojnim krajinama i u austrijskim Nasljednim Zemljama koje financira Dvorsko ratno vijeće. Obično su u ovu službu uzimani vodeći arhitekti u regiji, često talijanskog porijekla.

⁷⁶ *Hussarisches Ritterrecht*

⁷⁷ *Knecht*

⁷⁸ *Tafelgeld* prevodimo kao stolni trošak. Radi se o dodatku na plaću koji zapovjednik prima da bi namirio svoje osobne potrebe.

⁷⁹ *Bestellung* prevodimo kao postavljenje, a *Instruction* ostavljamo kao instrukcija.

priličan dug, pokorno smo predočili Vašoj kneževskoj Presvjetlosti, prema sadržaju prijedloga pod brojem 1.

Potom smo pred sebe pozvali arkebuzire Ferdinanda Leisstera i Kochera, njihove zapovjednike i junkere⁸⁰ te i njima dali pročitati konjanički red kao i pismo pokornosti⁸¹ Vaše kneževske Presvjetlosti, htijući ih obvezati na službu, no i oni su se počeli savjetovati.

Povrh toga, okupili smo njemačke pješake, predočili im patent Njegovog Rimskog Carskog Veličanstva i obznanili Vašu kneževsku Presvjetlost. Također smo im pročitali pravilnik, održali zakletvu i predstavili pismo pokornosti Vaše kneževske Presvjetlosti da moraju biti pokorni i poslušni gospodinu glavnom zapovjedniku što su oni i obećali biti. K tome smo izvršili smotru, pronašli nekoliko nepodobnih momaka koji su poslani u novije vrijeme, pri čemu su gospodin glavni zapovjednik i kapetan Hans Globizer istaknuli da će imenovati druge podobne, a ove pak odbiti.

Također smo pred sebe okupili vojvode iz Koprivnice, Drnja i Novigrada s njihovim haramijama te im obznanili Vašu kneževsku Presvjetlost i pročitali upućen im pravilnik na koji su se nakon toga zakleli. Također smo im predočili pismo pokornosti Vaše kneževske Presvjetlosti te izvršili smotru. Nismo našli nedostatka.

Ove - kao i tvrđavske haramije, stražare i čuvare vrata (7v) - trebalo je, prema novosastavljenom Vojnom proračunu, otpustiti i namjesto njih u Đelekovac postaviti jednog vojvodu sa zastavom haramija. No pošto su ove haramije već dugo u službi, a također su i dobri te vrloiskusni momci, opet smo ih uzeli u službu i u međuvremenu naredili da ih se smjesti.

Za to su vrijeme došli Leissterovi i Kocherovi arkebuziri, junkeri, te pred nas iznjeli svoj razgovor i kazali da se ne mogu zakleti na ovako nisko postavljenje i konjanički red niti se izdržavati s tako malom plaćom. Sve je skupo i precijenjeno. K tome, sve moraju uzimati iz provijanta, nemaju nikakve prednosti, izgubili su i puno toga što je njihovo te zato trpe velike štete. Traže, dakle, otpust.⁸² Ustvari, treba im povećati plaću i pridodati joj barut i olovo. Mi smo im, uz opširna obrazloženja, odgovorili (8r) da bi trebali pristati na predočeno postavljenje jer je Vaša kneževska Presvjetlost već otpustila husarske konje i sada se u potpunosti pouzda u njihovu službu. Nadalje, Turci se okupljaju na svim granicama i ako baš sada budu tražili odmor, računat će se da su zakazali.

Na to su se opet počeli dogovarati te su nakon poduzetog prepucavanja rekli da će odgovoriti sutra ujutro. Na to smo se povukli i 11. srpnja ujutro saslušali njihov odgovor. Pristali su služiti za ovu plaću u mjesecu srpnju te u potpunosti odslužiti samo ono vrijeme tijekom kojega im treba stizati njihova plaća, sukladno postavljenju, a k tome još dva mjeseca, kolovoz i rujan. U slučaju da ih Vaša kneževska Presvjetlost i dalje želi zadržati u službi, traže veću plaću. (8v)

Inače, s ovom se malom plaćom ne mogu uzdržavati. Prema njihovim riječima, ako im se plaća ne povisi, traže isplatu i otpust čim istekne vrijeme.

Prema našoj instrukciji Kocheru smo odmah rekli kad počinje njegov mjesec, ali Ferdinandu Leisteru nismo mogli dati odgovor, nego smo ga uputili Vašoj kneževskoj Presvjetlosti. Pošto je on sa svojim konjima bio prvi obuhvaćen, ali je u drugo vrijeme došao na granicu te pošto smo od njih zahtijevali - ili mogli dobiti - ovo ili ono, rekli smo im da ćemo njihovu molbu pokorno podnijeti Vašoj kneževskoj Presvjetlosti. Na to su dalje rekli da su na onoliko koliko su nam obećali služiti spremni i prisegnuti i obaviti smotru te smo održali prisegu, (9r) a potom i smotru.

⁸⁰ "Lungkhem"

⁸¹ *Gehorsambrief* prevodimo kao pismo pokornosti.

⁸² "vrlaub" bi se moglo prevesti i kao odmor, no pretpostavljamo da se ovdje radi o otpustu iz službe.

Istovremeno smo na otvorenom polju izvršili i smotru husarskih konja kapetana Hansa Globizera i Petera Lasla te nismo našli nedostataka.

Ali, arkebuze Kochove zastave povelili smo sa sobom u Križevce i tamo obavili njihovu smotru. Što se tiče utvrde Koprivnica, voditelj gradnje Vintana će Vašoj kneževskoj Presvjetlosti podnijeti sva objašnjenja. Osim toga, njemački pješaci koji su služili u Koprivnici i kojima su zbog gradnje koja je započela u novije vrijeme srušene kuće i stanovi, predali su nam molbu, kao što se može vidjeti pod brojem 2, te zamolili da milostiva zapovijed Vaše kneževske Presvjetlosti uslijedi u korist iste.

Tog 11. srpnja stigli smo u Topolovec zajedno s graditeljem i pogledali crkvicu zvanu Sv. Križ, koja leži između Koprivnice i Topolovca. Iz Topolovca krenuli smo (9v) u Sv. Petar, a potom i prema Cirkveni. Vintani, majstoru Andreu, paliru, te majstoru Hansu, zidaru, posvuda smo dali priliku pogledati spomenuta mjesta. Već tog dana stigli smo u Križevce. Dana 12. srpnja, rano ujutro, predali smo zapovijed Vaše kneževske Presvjetlosti kapetanu Ambrozu Wottnicku te ga nakon toga pozvali pred sebe, zajedno s njemačkim pješacima. Pročitani smo im patent Rimskog Carskog Veličanstva te javno obznanili Vašu kneževsku Presvjetlost kao njihovog vojnog zapovjednika. Potom smo im nanovo predložili pravilnik na koji su prisegnuli i izvršili smotru. Osim novoregrutiranih pješaka, ostali su bili dobro opremljeni i naoružani. Pored toga, naložili smo glavnom zapovjedniku i samom kapetanu da ipak otpusti nepodobne pješake i uzme druge umjesto njih. Također smo vojvodama iz Topolovca, Sv. Petra, Cirkvene i Gradca naložili da sa svojim haramijama rano ujutro dođu u Križevce, gdje su se oni, slijedeći zapovjed, i pojavili (11r). Skupivši vojvode s njihovim haramijama ovdje u Križevcima, svima smo pročitali patent Rimskog Carskog Veličanstva i javno obznanili Vašu kneževsku Presvjetlost. Na to smo im predložili namijenjeni im pravilnik na koji su potom prisegnuli, a zatim pročitali i pismo pokornosti Vaše kneževske Presvjetlosti, kazavši im da moraju biti pokorni gospodinu glavnom zapovjedniku, na što su u dobroj volji pristali. Potom smo izvršili smotru te smo ih našli dobro naoružane, bez nedostatka, uputivši ih da se povuku na mjesta koja su im određena. Tamo smo također pročitali patent Rimskog Carskog Veličanstva pred pedeset husara gospodina Keglevića, javno obznanili Vašu kneževsku Presvjetlost te im, pored toga, pročitali i Husarski konjanički red na što su prisegnuli. Predložili smo im i pismo pokornosti Vaše kneževske Presvjetlosti te izvršili smotru, ne pronašavši nedostatke (11v).

Tamo smo i izvršili smotru Kochove zastave arkebuzira te im naredili da se povuku prema Varaždinu, kamo ih je odredio postaviti gospodin glavni zapovjednik.

Ovdje u Križevcima također smo predložili konjanički red zastavama arkebuzira Ernreicha Steinpeiša, a isto im tako pročitali i pismo pokornosti Vaše kneževske Presvjetlosti. Nato su se njegovi sudrugovi također posavjetovali i potom došli pred nas, kazavši da s takvom plaćom ne bi mogli služiti ni na kratko vrijeme, ali ako im obećamo da će služiti u godinu i dan, voljni su prisegnuti. Ipak, ako bi ih se koristilo na drugim granicama, traže i veću plaću. K tome, pokrenuli su, zapravo, pitanje, kad bi im trebala početi stizati plaća. Nadalje, željeli su znati gdje će sa svojim konjima sigurno služiti i obitavati da bi se mogli opskrbiti sa sijenom, slamom, štalama i hranjivom. Na to smo im odgovorili (12r) da im službe ne bi mogli s izvjesnošću povjeriti u dan i godinu, no novostavljeni vojni proračun predviđen je u godinu i dan te se mi nadamo da Vaša kneževska Presvjetlost u ovom slučaju neće poduzeti nikakve promjene. Ne bi im mogli obećati veće plaće, kao ni kad će krenuti isplate, a još manje ih odobriti. Zauzvrat, mi smo primjetili da su sa svojim konjima nejednako došli na granicu, a takvo što ne bi trebali propustiti prijaviti i izvjestiti Vašu kneževsku Presvjetlost.

Osim toga, trebaju se držati izdanog im postavljenja te trebaju pokorno služiti gdje Vaša kneževska Presvjetlost odredi, o bilo kojoj krajini se radilo, a unutar 14 dana bit će obaviješteni na

kojem će mjestu ostati. Na ovo su ustrajali u svojem prethodnom mišljenju te će na Konjanički red rado prisegnuti i pokorno služiti tamo gdje budu nužno potrebni, samo da ih se više plati, kako je predviđeno i za one u Hrvatskoj. Odlučili smo da sutra ujutro ponovno dođu te su 13. srpnja prisegnuli, a nato je obavljena smotra, među ostalim i nekoliko husara. Ovima je ukazano da se trebaju drugačije odjenuti te opremiti oklopima, kako bi bili istovjetni arkebuzirima. Na to je više njih odgovorilo, da odjeća nikad nije pobijedila protivnika,⁸³ ali da će činiti sve što moraju i ostali. Inače su bili dobro opremljeni dugim i kratkim cijevima.⁸⁴

Budući da u zapovjednom središtu⁸⁵ u Križevcima imaju samo jedan bunar koji se opet urušio, zapovjednici i službujući su gotovo preklinjali, na čemu i dalje ustrajavaju, da Vaša kneževska Presvjetlost pokorno privoli dodijeliti novac za gradnju, ne bi li se ovaj bunar ponovno izgradio (13r). Dalje su zatražili da se dva ulaza⁸⁶, kojima su sasvim istrulili drveni dijelovi, zazidaju i nadsvode, tako da bi se iznad njih moglo hodati naokolo, jer im u slučaju neprijateljske opasnosti prijeti šteta. Shvatili smo da se radi o vrlo važnoj potrebi koju ne bi trebalo propustiti podnijeti Vašoj kneževskoj Presvjetlosti. Što se pak tiče ostale gradnje, voditelj gradnje Vintana će Vašoj kneževskoj Presvjetlosti o svemu uputiti relaciju.

Iz Križevaca smo otišli 13. srpnja te u Lovrečini⁸⁷ zatekli 50 husarskih konja gospodina Ratkaja. Predočili smo im patent Rimskog Carskog Veličanstva, a zatim smo husarima pročitati Konjanički red te ih pozvali na prisegu, što su i učinili. Potom smo im pročitati pismo pokornosti Vaše kneževske Presvjetlosti (13v) a nakon toga smo izvršili smotru. Od tamo je gospodin glavni zapovjednik otišao na Zemaljski sabor u Zagreb, a mi smo se uputili dalje, prema Ivaniću.

Ujutro 14. srpnja pozvali smo pred sebe kapetana Hansa Panavića (Paunovića, nap. prov.) u Ivaniću i predali mu zapovjedno pismo. Zatim smo njemačkim pješacima pročitati Patent Njegovog Carskog Veličanstva te im predočili Pravilnik i na koji su prisegnuli. Potom smo im iznijeli pismo pokornosti Vaše kneževske Presvjetlosti koje su u svemu pristali poštivati te smo izvršili smotru.

Uto su prispjele vojvode iz Sv. Križa i Kloštar Ivanića te smo im zajedno s ostalim vojvodama iz Ivanića predočili carski patent, pročitati im Vaš Pravilnik, te ih (14r) prisegnuli. Također smo im predočili i pismo pokornosti Vaše kneževske Presvjetlosti, s kojim su se u svemu dobrovoljno suglasili. Nato smo izvršili smotru te ih vratili na njihove položaje. Samo je vojvoda iz Sv. Križa zamolio da ga se premjesti zajedno s njegovim pješacima jer je ista crkva potpuno otvorena, a on je s njima već nekoliko godina ovdje služio u velikoj opasnosti. Nakon našeg uvjeravanja pristao je ostati još godinu dana, ako ga se daljnjom izgradnjom bolje osigura. Nato smo mu odgovorili da će se sigurno graditi. K tome smo za početak, ne bi li zbog toga bio srčaniji i mogao osjetiti da se želi graditi, dostavili kapetanu Panaviću 100 talira da započne gradnju te ga zamolili da tamo duže ostane i služi. Nato je odgovorio da će ako bude osiguran (14v), rado dalje ostati u službi. Budući da je pod njegovom stražom smješten cijeli glavni dio (obrane, op. prev.) spram Ivanića također neće biti veliki trošak ako se oko iste crkve napravi ograda, ne bi li se povećala sigurnost. Vaša kneževska Presvjetlost će to znati milostivo narediti i odrediti, na način na koji se i inače obavilo izgradnju Ivanića te kao što treba urediti Gofnic, o čemu će Vašu kneževsku Presvjetlost podrobno izvijestiti građevinski majstor Vintana.

⁸³ Smisao sintagme "*die khleidung schlueg khainnen mann*" sličan je poslovice "Odjeća ne čini čovjeka".

⁸⁴ *Rohre*

⁸⁵ *Hauptfleck*

⁸⁶ "*Portten*" u ovom slučaju može značiti i vrata i nadsvodeni ulaz. S obzirom na kontekst odlučili smo se za potonje rješenje.

⁸⁷ "*Loretschina*"

Zatim smo husarskim konjima Hansa Bersaya predočili patent Rimskog Carskog Veličanstva i pročitali im Konjanički red te im dopustili da izvrše prisegu. Potom smo im iznijeli pismo pokornosti Vaše kneževske Presvjetlosti koje su obećali potpuno poštovati te smo muštrali njih i njihove konje, našavši ih bez izuzetka dobro naoružane. (15r)

Nadalje, htjeli smo izvršiti smotru 50 Britvićevih arkebuzira-konjanika, no kako Britvić i njegov zamjenik⁸⁸ nisu bili suglasni, te nisu dopustili postrojavanje,⁸⁹ nismo željeli obaviti smotru, nego smo gospodinu glavnom zapovjedniku prepustili da ih sasluša. Dopustivši im projahati u mimohodu, ipak smo pregledali konje i njihovu vojnu opremu. Osim šest konja kapetana Panavića te tri konja Britvićeva zastavnika⁹⁰, koji navodno leži bolestan u Beču, našli smo 41 konjanika s dobrim konjima i puškama. I ovdje je jedini nedostatak to što je pod njih zavedeno nekoliko husara, no arkebuziri nose zelene kapute. Željeli su također znati kada će dobiti mjesečnu plaću jer nisu u isto vrijeme došli u krajišku službu. I njih smo uputili da se obrate Vašoj kneževskoj Presvjetlosti.

S kapetanom Panavićem smo raspravili sadržaj milostivog naloga (15v) Vaše kneževske Presvjetlosti glede šest konja, ali se gospodin glavni zapovjednik u cijelosti suprotstavio tome da se šest njemačkih pješaka i osam haramija otpusti u korist tih šest konja iz vojnog proračuna. Gospodin glavni zapovjednik je jasno kazao da Panavić može sasvim dobro izdržavati pet husarskih konja s dosadašnjom plaćom, naime 20 forinti mjesečno, i tako izlaziti na kraj. Trebalo bi ostalim kapetanima kao što su Ambrosy Wattnickh u Križevcima i Hans Keller u tvrđavi Đurđevac u novonaređenom vojnom proračunu napraviti iznimku. U slučaju da do toga dođe, nitko neće htjeti ostati u službi ako im takvi konji ne prođu, posebno u sadašnjim opasnim vremenima, kada moraju služiti samo na dug. Dalje je kazao da Vaša kneževska Presvjetlost među kapetanima treba održavati jednakost, jer u protivnom će kod kapetana izazvati i pobuditi svakojake nesporazume.

Budući da od (16r) Vaše kneževske Presvjetlosti u vezi toga nismo dobili nikakvu zapovjed, uz zagovor gospodina glavnog zapovjednika, nismo to željeli propustiti podnijeti Vašoj kneževskoj Presvjetlosti na milostivu rezoluciju. Pošto smo do današnjeg dana pronašli jednu uštedu u vojnom proračunu, naredili smo vojnom blagajniku da se Panaviću za prošli mjesec isplati plaća za šest arkebuzira-konjanika, kao što mu je to Vaša kneževska Presvjetlost milostivo odredila u Grazu. Uz to smo naredili Britviću da u punom broju preuzme svoje arkebuzire te da se s time pozabavi, što je i obećao. Nadalje, pješaci iz zagrebačke posade su uvijek pozivani na smotru u Ivanić, ali budući da sada tamo imaju posla s oružjem i pomažu u njegovu postavljanju, gospodin glavni zapovjednik ih je tamo i ostavio te ih ni mi nismo pozvali niti obavili smotru.

Dana 14. srpnja smo iz Ivanića krenuli k Nikoliću, prenočivši u Wotkkhowitschu, a 15. prema Bisagu i Remetincu te prema Varaždinu. Dok smo bili u Bisagu braća Kastelánffy su nam ukazala na bijedu i obaveze njihovih sirotih ljudi te da su im Vlasi ili martolosi načinili velike štete otkako je otpušteno njihovih deset konja i deset pješaka. Prije 5 dana su im martolosi zarobili jednu seljanku koja nije željela ići s njima i zaklali ju, a na dan kad smo došli, također su prvo napali, a zatim i zarobili nekoliko osoba. Oni i njihovi podanici su ih slijedili i oslobodili zarobljenike, no strašno nevjere i kiša su ih spriječili da ih dalje gone. Zato milostivo mole Vašu kneževsku Presvjetlost da im iz vojnog proračuna odredi 20 haramija da ih tamo drže jer, ako to ne napravi, oni nemaju sredstava kojima bi ove pješake držali na plaći. (17r)

⁸⁸ *Leutnant*

⁸⁹ "... *daß Sy den fannen nit fliegen lasen.*" Doslovno: "nisu dopustili da se razviju zastave."

⁹⁰ "*Fenndrich*"

U suprotnom, oni i njihovi podanici će u vrlo kratkom vremenu propasti i biti zarobljeni. Cesta će također postati sasvim nesigurna tako da neće biti moguće sigurno putovati bez pratnje. Na to njihovo revno ustrajanje odgovorili smo im da ćemo njihovu pokornu molbu ponizno podnijeti Vašoj kneževskoj Presvjetlosti, od koje mogu očekivati očitovanje ili rezoluciju. Gospodin glavni zapovjednik nam je u isto vrijeme, a već i prije, ukazao da je Kastelanffyjev dvorac u Bisagu bio čvrsta utvrda, koja ima i vodeni jarak, kao što smo i više puta mogli vidjeti. Dospije li u ruke neprijatelja, iz nje bi ga se moglo istjerati samo uz znatne troškove. Savjetovao je da se tamo postavi 15 ili najmanje 10 haramija, što ne bi trebalo propustiti pokorno podnijeti Vašoj kneževskoj Presvjetlosti.

U Varaždin smo stigli 15. srpnja. (17v) Gospodin Christoff Ungnad, barun⁹¹ i slavonski ban, ga je već ranije ostavio svom kaštelanu⁹² i zapovjedniku straže⁹³, otputovavši na Sabor u Zagreb. Kada smo se pojavili kao povjerenici Vaše kneževske Presvjetlosti, istom su nas upitali tko nam je naredio da upadnemo u njegov dvorac i kuću, da bez njegova znanja izvadimo oružje te da se unutra vladamo po našoj volji jer dvorac i kuću, zajedno s gradom, njemu je povjerilo Njegovo Rimsko Carsko Veličanstvo te mu nije naložilo da ikog drugog pusti unutra. Spomenuti gospodin Ungnad je doznao da bi njemački pješaci i haramije trebali obaviti prisegu te im je naredio da nam saopće da on to neće dozvoliti niti na to pristati ako ga se prethodno ne obavijesti i ako ne prisegnu i njemu. Stoga s prisegom i muštranjem treba pričekati dok se njihov gospodar sa sabora iz Zagreba ne vrati u Varaždin.

Kako smo ovaj njihov podnesak željeli predati u pismenom obliku (18r), oni su se tomu usprotivili. Na to smo izaslanicima odgovorili da je Rimsko Carsko Veličanstvo sve vojne poslove i upravu zajedno sa svom vojskom i oružjem predalo na upravu i pokoravanje Vašoj kneževskoj Presvjetlosti, kao našem milostivom gospodaru. Osim toga, oružje u varaždinskom dvorcu pripada samo Njegovom Rimskom Carskom Veličanstvu, a veći dio, časnim staležima u Štajerskoj. Mi, pak, nismo naredili da se ono izvadi van, no u potpunosti smo mišljenja da je Vaša kneževska Presvjetlost to naredila gospodinu glavnom zapovjedniku. Na prvi im članak nismo mogli priopćiti nikakvu drugu odluku. Na drugi članak smo odgovorili sadržajem instrukcije koju smo dobili. S obzirom da je Njegovo Rimsko Carsko Veličanstvo sve vojne poslove Slavonije i Hrvatske predalo i povjerilo Vašoj kneževskoj Presvjetlosti stoga je pravedno da vojnici priznaju Vašu kneževsku Presvjetlost za svoga vojnog gospodara (18v) te da mu prisegnu jer ne postoji nikakva druga zapovjed prema kojoj bi trebali prisegnuti nekome drugome. Nadalje, ne možemo odugovlačiti ni zbog gospodina Ungnada, jer smo i bez toga bili dugo odsutni iz naše službe. K tome, Vaša kneževska Presvjetlost nam je također naredila da se s prvim vratimo u Graz. Na sve to smo njemačkom zapovjedniku straže⁹⁴, kojeg plaća Vaša kneževska Presvjetlost, kazali da hitno sakupi njemačke pješake i haramije iz dvorca jer želimo obaviti sve što nam je milostivo naredila Vaša kneževska Presvjetlost. Na to nam je grof Tschurat rekao, da mu je gospodin Ungnad jasno kazao, da ako njemački pješaci ne prisegnu i njemu i ako se ne bude postupalo kao što se to do sada činilo, on neće pustiti ni jednog njemačkog pješaka ili haramiju u dvorac. Mi smo mu ponovno dali do znanja da se moramo pridržavati naše instrukcije i izvršavati ju. Ako nas netko u tome sprječava, on će (19r) odgovarati Vašoj kneževskoj Presvjetlosti.

⁹¹ *Freiherr* ("Freyherr") u doslovnom prijevodu slobodni gospodin, bila je plemićka titula koja se sve češće javljala od 16. stoljeća nadalje, a uvedena je da bi se napravila distinkcija među plemićima najvišeg staleža koji su nosili titulu *Herr* (gospodin). Ekvivalentna je tituli baruna u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu.

⁹² *Burggraf* smo u nedostatku prikladnijeg hrvatskog izraza prevodili kao kaštelan, budući da se misli na zapovjednika vojske koja pripada utvrdi i koji je izravno podređen vlasniku utvrde.

⁹³ *Wachtmeister*

⁹⁴ *Deutscher Wachtmeister* ("Teutsche Wachtmeister")

Kao i prije, 16. smo srpnja sakupili njemačke pješake ispred dvorca, javno im pročitali i predočili patent Rimskog Carskog Veličanstva, nakon toga pravilnik na koji su prisegnuli Vašoj kneževskoj Presvjetlosti. Zatim smo i gospodinu glavnom zapovjedniku također pročitali generalni patent Vaše kneževske Presvjetlosti da bi ga pokorno izvršavao i obavili smotru. Nakon smotre smo im naložili da se povuku u dvorac na mjesta koja su im određena te smo van pozvali i postavljene⁹⁵ haramije kojima smo htjeli pročitati zapovjedno pismo Vaše kneževske Presvjetlosti. Na to su haramije i došle, te smo im sve predočili na isti način, davši im da prisegnu Vašoj kneževskoj Presvjetlosti. Zatim smo obavili smotru i poslali ih natrag u dvorac, na dodijeljena im mjesta. Čim smo (19v) došli u svratište,⁹⁶ vratio se zapovjednik straže i kazao nam kako su kaštelan i dvorski sudac zatvorili unutrašnji dio dvorca te da ne žele pustiti unutra ni njemačke pješake ni haramije. Poslali su po sluge i podanike gospodina Ungnada, da dođu naoružani u dvorac i naredili im da sve stvari njemačkih pješaka i haramija iznesu van. Na to su nas pješaci i haramije potražili želeći znati kako da se ponašaju. Odgovorili smo im da, budući da ih ne puštaju unutra, zasada trebaju ostati vani te, u međuvremenu, ostati mirni jer ćemo to prenjeti Vašoj kneževskoj Presvjetlosti i pričekati Njegov odgovor. Kada su nas upitali kako da se odnose prema straži, ponovno smo im odgovorili da se ponašaju kao i dosada. Ipak, pred nas smo pozvali kaštelana te mu kazali da ne bi smio iznutra zatvarati vrata (20r) vojski koja je prisegla Vašoj kneževskoj Presvjetlosti, čak i ako nema neprijatelja, nego bi trebao dopustiti da unutra organiziraju posao i stražu, kao što je to uvijek dosad bilo uobičajeno, i samo tako dugo dok se gospodin Ungnad ne vrati. Pri tome nismo ništa zahtijevali nego smo mu kazali da mora slijediti zapovijed svoga gospodara.

Dana 17. srpnja smo pozvali trojicu vojvode, iz Ludbrega, Toplica i Remetinca, da zajedno sa svojim haramijama na vrijeme dođu u Varaždin. Kad su došli, odmah smo im predočili patent Rimskog Carskog Veličanstva te im pročitali pravilnik, na koji su prisegnuli Vašoj kneževskoj Presvjetlosti. Zatim smo im pročitali i pismo pokornosti Vaše kneževske Presvjetlosti i obavili smotru ne našavši nedostatka. Nadalje smo razmotrili sve obračune sa smotri⁹⁷ te nismo našli nikakve nedostatke, osim da prema sadržaju (20v) novosastavljenog Vojnog proračuna treba primiti njemačke pješake i haramije - a kako smo posvuda pronašli uštede to pokazuje izvadak broj 3.

Dana 18. srpnja, baš kad smo iz Varaždina htjeli krenuti na put, došla je k nama domaćica gospodina glavnog zapovjednika, zamolivši nas da pričekamo njezinog gospodara i da ne otputujemo, jer joj je prispjelo pismo da on, gospodin zapovjednik, treba s nama razgovarati o puno stvari, odmah po svom dolasku, kojem se nadati oko dva sata poslijepodne. Mi smo odgodili put i kada je gospodin von Hallegg stigao, usmeno nam je izložio priopćenje sa Sabora u Zagrebu, koje će i pismeno pokorno podnijeti Vašoj kneževskoj Presvjetlosti.⁹⁸

Dana 19. srpnja, na vrijeme smo htjeli otići iz Varaždina, ali se te noći vratio gospodin Christoff Ungnad te je ujutro, dva sata duže nego inače (21r), držao vrata zatvorenima i zaključanima. Građani i ostali su ljutito govorili o tome što se povjerenicima Vaše kneževske Presvjetlosti brani ulaz. Tada je poslao svoga kaštelana iz dvorca k nama u grad i pozvao nas k sebi u dvorac ili će

⁹⁵ *Bestellung* prevodimo kao postavljenje.

⁹⁶ "Losamentt"

⁹⁷ *Musterung Abzellung*

⁹⁸ Dana 15. srpnja 1578. godine, nadvojvoda Karlo je pisao Veitu von Halleggu iz Graza da će na sabor u Zagreb morati ići sam jer se nadvojvodin drugi poslanik, Leonard Formentin, ispričao ozbiljnom bolešću, a nije bilo vremena poslati nekog drugog. Veitu je naloženo da se potruži, ne samo dobiti dozvolu za generalnu insurekciju i što je više moguće provijanta za nadolazeću ratnu kampanju u Hrvatskoj, nego i dostatan broj radnika za radove na Koprivnici i Ivaniću. Iz Varaždina je trebao posvuda objaviti vijest o tekućem velikom okupljanju Osmanlija. Beč, Kriegsarchiv, 1578-7-ad3-e, 20r-20v.

on izaći razgovarati s nama. Zbog svakojakih slutnji, nismo htjeli ići k njemu. Posebno stoga što u ovom povjerenstvu djelujemo u ime Vaše kneževske Presvjetlosti te ne želimo dovoditi u pitanje reputaciju Vaše kneževske Presvjetlosti i biti za nju odgovorni - uz to da se poštedimo daljnjih uvreda - nismo željeli izaći u susret gospodinu Ungnadu i doći k njemu u dvorac. Budući da je kod nas u konačistu trenutno boravio gospodin glavni zapovjednik te smo s njime imali još puno toga za riješiti, morali smo gospodinu Ungnadu poručiti da se zato što nismo obavezni (*auß vnmu- es*), ali i stoga što moramo krenuti prema Grazu, ne možemo pojaviti kod njega (21v). Također, nepristojno su nam zatvorili grad, za što nije bilo osnova te i to moramo dati do znanja Vašoj kneževskoj Presvjetlosti.

Na to je opet izaslao svog kaštelana poručivši nam da je obvezan Njegovom Carskom Veličanstvu jer su mu povjereni ova kuća i grad i jer nije bilo predviđeno da se njega osobno ostavlja po strani i posadu zaklinje na vjernost, pa ne bi li i mi isto tako učinili, kad to ne bi bila zapovijed Njegova Carskog Veličanstva. A dulje držanje vrata zatvorenima njegov je običaj kad se kasno vrati kući o čemu će također izvijestiti Vašu kneževsku Presvjetlost. Na to smo opet poručili da o onome što smo radili svjedoči naša instrukcija, a ne možemo se prisjetiti da smo djelovali protivno njoj. Upravo smo gospodinu (22r) glavnom zapovjedniku Veitu von Halleggu dostavili zapovjed i patent Rimskog Carskog Veličanstva i Vaše kneževske Presvjetlosti da se po njima ponaša i ravna (Ungnad, op. prev.) te iste može tražiti na uvid. On nam je opet poručio da je obvezan služiti Njegovom Carskom Veličanstvu i da je za nas mogao pripremiti drugačiji odgovor te da stvari zna rješavati i na drugi način.

Na to smo odgovorili da ako smo krivo postupili, neka to prijavi Vašoj kneževskoj Presvjetlosti koja će odlučiti o tome, ali takve nepravedne optužbe i uvrede gospodina Ungnada, ako se budu i dalje događale, Vaša kneževska Presvjetlost će znati sasvim zaustaviti i prekinuti.

K tome, milostivi gospodine, oružar Slavonske krajine nam je predao molbu da u oružarnici u Varaždinu i drugdje treba provesti poboljšanja i promjene, kao što molba br. 4. i pokazuje. Vaša kneževska Presvjetlost će u vezi toga također (22v) znati milostivo narediti. Zbog poboljšanja i pripremanja oružja koje se sada planira prevesti u Hrvatskoj mi smo također odredili da mu se preko blagajnika Dvorskog ratnog vijeća⁹⁹ pošalje 50 talira.

Nadalje, obratili su nam se kapetani Hans Globizer iz Koprivnice, Ambrosy Wotnick iz Križa, Hans Keller iz tvrđave Đurđevac i Hans Panavić iz Ivanića te njihovi podređeni vojnici i zamolili da Vaša kneževska Presvjetlost milostivo naredi da im se u ova glavna mjesta svakako pošalju mužari¹⁰⁰ za signalno pucanje¹⁰¹ jer su im svi stari željezni prošci¹⁰² popucali, a kad pucaju iz falkoneta, dok je neprijatelj na izruku, ne može ih se čuti na toliku daljinu od jednog do drugog mjesta. Jednim dijelom falkoneti su i propali toliko da se sasvim raspadaju, a i fitilji su gotovo sasvim izgorjeli pa ako (24r) neprijatelj napravi svoje, a oni krenu s njima, jedno mjesto neće biti u stanju priskočiti ili pomoći drugome. Budući da to zahtijeva velika i silna potreba, Vaša kneževska Presvjetlost će glede toga znati donijeti naredbu.

K tome, milostivi gospodaru, velika nužda zahtijeva da kapetani arkebuzira kao i husarskih konja trebaju odgovarati gorespomenutoj četvorici kapetana, koji raspolažu obavijestima, te im biti odgovorni i pokorni. Ukoliko ova ugledna slavonska gospoda to ne žele učiniti, ipak je ratno

⁹⁹ *Hofkriegszahlmeister*

¹⁰⁰ "Mörser"

¹⁰¹ "Khreudtschüessen". Na krajini je postojao sustav priopćavanja informacija, tzv. signalno pucanje iz mužara (*Khreudtsschiessen*). Uzaludna pucanja u svrhu zabave mogla su izazvati nesporazume, tako da su se tražili jasniji znakovi upozorenja. Osim toga, postojale su i takozvane vituljače (*Kreudtsfeuern*) za dojavljivanje dolaska neprijatelja. Vidi: Klaić, V., 1973, 248.

¹⁰² "Stickl"

pravilo da se jedni drugima u takvom slučaju moraju pokoravati. Kada se ovo ne dogodi to za sobom povlači i donosi svakojuke zabune i poremećaje. Vaša kneževska Presvjetlost će milostivo znati voditi sve ove promjene. Nadalje, držimo posebno potrebnim (24v), kada se među njemačkim pješacima ili haramijama oslobodi mjesto, da se izmjena uvijek obavi po volji i uz dozvolu gospodina glavnog zapovjednika tako da uštede ne pripadnu nikome drugom nego Vašoj kneževskoj Presvjetlosti i časnim staležima u Štajerskoj itd.

Također, gospodinu glavnom zapovjedniku treba narediti - pošto je glavnom povjereniku za opskrbu, njegovom upravitelju i skladištaru¹⁰³ u novosastavljenom vojnom proračunu određena i isplaćena posebna plaća (*oni ionako nisu ušli u novi vojni proračun*)¹⁰⁴ - da se također ukine osam starih mjesta za opskrbnike¹⁰⁵ te da mu se milostivo naredi i odredi da se ona zamijene s dobrim njemačkim pješacima. (*stavljeno na odluku gospodinu glavnom zapovjedniku i bit će iskazano u muster registru*)¹⁰⁶

Nadalje, posada u Zagrebu je bila prilično dobra tako da je Vaša Presvjetlost u vojnom proračunu dopustila specificirati tko treba dobiti koliku plaću, tako da se nad njima ubuduće može obaviti redovita smotra. Istodobno, i jer (25r) u Varaždinu to zahtijeva nužda, da li bi kaštelan i dalje trebao dobivati plaću budući da su mu je časni staleži ranije već nekoliko puta obustavili i da li kaštelan treba biti obvezan i prisegnuti.

Uz to, milostivi gospodine, nekoliko arkebuzira, a i više drugih, nam se obratilo, da ih se na vrijeme obavijesti, budu li na zahtjev Vaše kneževske Presvjetlosti trebali krenuti u Hrvatsku - da se mogu po tome ravnati. Mi smo im odgovorili da nam to nije poznato, no ako do toga dođe, na vrijeme ćemo ih obavijestiti. Milostivi gospodine, u Husarski konjanički red koji je potvrdila Vaša kneževska Presvjetlost je ušlo, da na četiri konja dolazi jedan nadležni konjanik. Isti članak smo, prepustivši ga Vama, u potpunosti izostavili, jer na 50 konja će uvijek doći 12 naoružanih osoba. Ali, budući da je na Slavonskoj (25v) krajini uvijek bilo uobičajeno da se ne plaća nadležnog konjanika, nego onoliko naoružanih osoba u njegovoj konjičkoj službi, koliko konja drži, s naporom smo, još uvijek, ostali pri takvom redu. U međuvremenu je nužda zahtijevala da Vaša kneževska Presvjetlost od gospodina glavnog zapovjednika zatraži da mu pošalje potvrđen Husarski konjanički red kako bi promijenio taj članak i odmah ga potvrđenog poslao natrag, da se po njemu ravnaju.

I Jonas von Wilferstoorf je nama, povjerenicima, poslao molbu da mu se, kao i ostalim vojnicima, isplati zaslužena plaća za razdoblje do kraja lipnja, nakon što je po nalogu nadređenih u Štajerskoj dobrovoljno vodio i upravljao logističkim poslovima Slavonske krajine. Naime, potpuno je pravedno da za svoju službu treba biti i nagrađen (26r).

Kako smo usput saznali, sadašnji povjerenik za provijant, Hans Franz von Neuhauss, također je trebao dobiti plaću s prvim ožujkom, stoga im nismo mogli odobriti plaću bez predznanja Vaše kneževske Presvjetlosti, nego smo Wilferstorffa, prema sadržaju njegove priložene molbe br. 5, uputili i prosljedili Vašoj kneževskoj Presvjetlosti da mu izda naredbu i milostivo pojašnjenje. Iako bi mi rado vidjeli da se isplatu izvršilo iz ruke u ruku, prema izdanoj naredbi, to ipak ni sad nije bilo moguće niti ju se moglo primiti zbog svakojakih smetnji.

Mi, kojima je naloženo povjerenstvo, željeli smo ovo pokorno izvijestiti i ponizno predati Vašoj kneževskoj Presvjetlosti u svrhu pojašnjenja naših poslova, koliko je to vrijeme dopuštalo i s obzirom na okolnosti i kratkoću vremena (26v).

¹⁰³ *Obrist-Proviant-Kommissar, Verwalter, Kästner*

¹⁰⁴ Tekst iz zgrade je u originalu dometnut sa strane.

¹⁰⁵ *Proviantplatz*

¹⁰⁶ Tekst iz zgrade je u originalu dometnut sa strane.

Ovim se Vašoj kneževskoj Presvjetlosti po njegovoj zemaljskoj kneževskoj milosti pokorno stavljamo na zapovijed.

Actum Graz, 26. srpnja, godine 1578.

Vašoj kneževskoj Presvjetlosti ponizni i pokorni

Gotfridt Breyner
Erasmen von Sauraw
Wilhelm von Gera auf Arnfelß

DODACI

Dodatak br. 4.

Popis oružarni za gradnju i popravak na Slavonskoj krajini

Srpanj 1578.

Plemenita, milostiva i zapovijedajuća gospodo, podsjećam gospodu da je u spremištima za oružje¹⁰⁷ ovdje u Varaždinu, u kojima su smješteni najveći topovi, potrebno napraviti jak, dobar pod, da kotači ne bi istrunuli, te ih pokriti i popraviti. Ispred Križa izgraditi novo, kako bi se unutra bez oštećenja mogla držati municija. Ista je također potrebno popraviti i pokriti posvuda po granici, u Koprivnici, Ivaniću i Zagrebu. Vašoj milosti itd. i gospodi ovo nisam ostavio neiskazano, tako da gospoda znaju izdati naredbu gospodinu građevinskom blagajniku¹⁰⁸ ili voditelju gradnje da bi se to moglo napraviti što prije.

Vašoj Milosti i gospodi pokoran

Dominico Condata, oružar¹⁰⁹

SUMMARY

Based on sources and literature the authoresses analysed the description (*Relation*) of the Slavonian Border from July 1578. They reconstructed and explained various procedures, measures and decrees mentioned in the relation, and provided information on persons cited in it. The relation was composed by the committee consisting of three Inner-Austrian high commissioners. In July 1578, they traversed the Slavonian Border in order to announce newly agreed organisation of the Military Border, to make public new orders and hierarchies, to examine and conscript the army and inspect the condition of fortresses and defence system on the Slavonian Border. Writing of the relation was the final stage of their work. Following the article, the authoresses provided the critical transcription of the relation and its translation from German into Croatian.

¹⁰⁷ *Zeughütte* ("Zeughittee")

¹⁰⁸ *Bauzahlmeister*

¹⁰⁹ *Zeugwart*